



Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

MĀSENXASIB DAOIIGAUGU

!Ereamxasib #Gae#guis Ūhâxū#hanub dis

!HŪB, ||AUN TSÎ
HAIIGOMDI !HŪB DI #ŪN
||APOSASIB #AMA HÂGU



MĀSENXASIB DAŌIĠGAUGU

!Ereamxasib

‡Gae‡guis Ūhâxū‡hanub dib

**!HŪB, ‖AUN TSĪ HAIĠGOMDI
!HŪB DI ‡ŪN ‖APOSASIB ‡AMA
HĀGU**

‡ŪN TSĪ !HANA‡GĀS !NANS !HŪBAIBĠGUI!NĀXASIB !NANS DIS

Romeb, 2021

Required citation:

FAO. 2021. Mäsenxasib Daollgaugu !Ereamxasib #Gae#guis Ūhâxû#hanub dis !hüb, İlaun tsı hailgomdi !hüb di #Ūn İAposasib #ama hâgu. Windhoek.

This translation was not created by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). FAO is not responsible for the content or accuracy of this translation. The original English edition shall be the authoritative edition.

The designations employed and the presentation of material in this information product do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) concerning the legal or development status of any country, territory, city or area or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers or boundaries. The mention of specific companies or products of manufacturers, whether or not these have been patented, does not imply that these have been endorsed or recommended by FAO in preference to others of a similar nature that are not mentioned.

The views expressed in this information product are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views or policies of FAO.

© FAO, 2012 [English edition]

ISBN 978-92-5-133922-0

© FAO, 2021



Some rights reserved. This work is made available under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 IGO licence (CC BY-NC-SA 3.0 IGO; <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo/legalcode>).

Under the terms of this licence, this work may be copied, redistributed and adapted for non-commercial purposes, provided that the work is appropriately cited. In any use of this work, there should be no suggestion that FAO endorses any specific organization, products or services. The use of the FAO logo is not permitted. If the work is adapted, then it must be licensed under the same or equivalent Creative Commons licence. If a translation of this work is created, it must include the following disclaimer along with the required citation: "This translation was not created by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). FAO is not responsible for the content or accuracy of this translation. The original [Language] edition shall be the authoritative edition."

Disputes arising under the licence that cannot be settled amicably will be resolved by mediation and arbitration as described in Article 8 of the licence except as otherwise provided herein. The applicable mediation rules will be the mediation rules of the World Intellectual Property Organization <http://www.wipo.int/amc/en/mediation/rules> and any arbitration will be conducted in accordance with the Arbitration Rules of the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL).

Third-party materials. Users wishing to reuse material from this work that is attributed to a third party, such as tables, figures or images, are responsible for determining whether permission is needed for that reuse and for obtaining permission from the copyright holder. The risk of claims resulting from infringement of any third-party-owned component in the work rests solely with the user.

Sales, rights and licensing. FAO information products are available on the FAO website (www.fao.org/publications) and can be purchased through publications-sales@fao.org. Requests for commercial use should be submitted via: www.fao.org/contact-us/licence-request. Queries regarding rights and licensing should be submitted to: copyright@fao.org.

!Khō#gāb

AIGOWAS

iv

1	#Gae#gui#gās	1
1.	!Gūbadi	1
2.	!Gaub tsî Inōb	2
2	Hoal#nâ-aixa !hōgu	3
3.	Daollgau ra !gaollguigu !ereamxa ūhâxū#hanub #gae#guis digu	3
3A	Hoal#nâ-aixa !gaollguigu	3
3B	!Gaollguigu sisenxa kais digu	4
4.	#Hanugu tsî !ereamxasigu ūhâxū#hanub lkha !gaellaresagu	6
5.	Xoallguib, #hanusi tsî !nans !amllarelgaub ūhâxū#hanub lkha !gaellaresan	7
6.	!Oabade mās	9
3	#Hanusi #an!gās tsî mātuis ūhâxū#hanugu tsî !gui#amdi dis	11
7.	!Ūilgādi	11
8.	!Anaisa tama !hūb, !laun tsî hailgomdi	12
9.	#Hunuma khoen tsî !nî !hūhāsigu !hao!nāsi ūhâxū#hanub !amllaregu	14
10.	#Hanullî tama ūhâxū#hanub	16
4	Tani!khnis tsî !nî hâ !kharalkharadi ūhâxū#hanugu tsî !gui#amdi ai	19
11.	!Amagu!khaigu	19
12.	!Guiridi	20
13.	!Hūba !guilguis tsî !nî hâ !khawa !guiros dīlgaugu	23
14.	Matare-oas	25
15.	!Khawa !goras dī-unudi	25
16.	!Hū-ūlhanas tsî matares	27
5	#Gae#guis ūhâxū#hanugu dis	29
17.	Xoallguigu ūhâxū#hanugu digu	29
18.	!Khasilnōs	30
19.	!Guiaimaris	31
20.	#Nūi#gāsa soalapellguib	32
21.	Oresa lomgudi ūhâxū#hanuga hōbas	33
22.	Hoalkhā !hūlgora !hōgu	33
6	Oe-amdi #oab, !gammi tsî !nanub māsib !kharas tsî #ō#ōsigu	35
23.	#Oab, !gammi tsî !nanub māsib !kharas	35
24.	Kurus #namipeb tsū!gāgu	36
25.	!Omgudi ūhâxū#hanub !hūb, !laun tsî hailgomdi #ama hâb	37
7	Ai!gū kais, sisenxa kais, kō#ams tsî ôalnās	39

Aigowas

!Aromas nē Māsenxasib !Gaollguigu dis ge #gae#guis ūhâxū#hanub !hüb, !laun tsí hailgomdi di !lñaellgaus ase sisen tsí daollgausa māsa !nā hoana !khō#gā !lgūbas #ún !lposasib disa sī!nās !aroma, tsí ai!gû ra mù#ans #hanuba #áuloa hâ #úna ūhâs diba #khâ!nāsa !hüb hoaraga #ún !lposasiba ūhâs !kha kōllarese.

Nē Daollgaugu di #âibasens ge !hübaisi tsí !hū!nāsi ditsâdi !nā mālarosa !ās tsí !gâba lari#uis !aroma, !gaollguigu !khōlgarasa omkhâisens tsí !nā #an!gās !hüb omkhâisens !nā !laegu mâ !khaisa ra #an!gāse. !Nā-amaga ra !lposa ūhâxū#hanuga aimâi tsí !guitikō #gāsoasa !hüb, !laun tsí hailgoms kōse mā.

!Ari#uis !ās tsí !gâb dis, tsí !khōlgarasa sisenūs #namipeb dis, ge kai !nōb âsa mâtin khoen, !hūhâsigu tsí !nāna ra #gāsoasa !hüb, !lau!khōs tsí hailgoms kōse hō !gaub ai !gâbasen hâ. Ūilgaugu #guin digu, !gōsase !garo!hüb di !gâsan, ge !lposa tsí !guitikō #gāsoas tsí gao#amsa nē !luigu dis ai ūhâs ai a !gao!gaosa. Nē !luigu ge a #û-i tsí !lhaob ase i, tsí !hūhâsi, !hao!nāsi tsí #goms dīlgaugu !gao!gaob ase i, tsí !hūsâullkhāsib lomkhâis !nā !laegub !nā mā.

#Hâ#hâsa i ge a #ansa !ereamxase !hūba ūhâs #hanugu, !lau!khōs tsí hailgomsa !úi!gās ge !gorahe !loase !gaellaresa #gāsoasa ūhâ tsí #gae#guis nau kurus !luigu dis !kha, aillgause !lgam-i tsí !lōsa !luigu tsín khami. Nausa i ge ra #an!gāhe !nī hâ aillgaudi tsí !amllaresa !gaugu #gae#guis nē kurus !luigu dis !hüb #gâ!nāgulgaub !nā, gu ge !Hūga #gae#guis nē !hūllaesa kurus !luigu disa !gōab !nā ūhâsa a !lkhore !lkhâ nē sisenxa kais nē Daollgaugu dis !nā, !gau i rapa.

Mâtin khoen, !hūhâsigu tsí !nāna #gāsoasa !hüb, !laun tsí hailgom!úi!gās tawa ra hōs ge ra !lapollapohe tsí mù#amhe !hūhâsigu xa !amllaresa !gaugu ūhâ#hanub digu xa. Nē ūhâ#hanub !amllarelgaugu ge ra !lapollapo tarin mā !luiga nī sisenūs, mâtikō !laeb !gaiba, tsí mâ māsigu !nakas asa. Nē !amllarelgaugu ge xoamâisa xoallguigu tsí #hanumâdi ai !nīse a !gao!gaosa, tsí !lkhâti xoamâisa tama hâ !hao!nāsi !lñaetigu tsí dīlgaugu ai.

Ūhâxû#hanub !amllarelgauge ge larosen rase !lgâiba ra hō !hūbaib khoen larosen ra #guisib ge #ûn !laposasib, tsî #namipeb hîkākās tsî #oalanumāsib di !khunisens ge !hūb, !laun tsî haina hōllkhās di !llkhāsiba ra loroloro. #Āulora tama tsî !laposao!nâ ūhâxû#hanugu ge supuse tсамahes !llkhāsib, !ās tsî !gâba ra laro!nâ, tsîs ge nesa !omgus tsî #namipeba hîkākāsa !aroma !llkhā, !lnān hîa nēna ra sîsenûn ga nē !luiga sîsenûs !aroma !nûgutsoatsoa-o.

Nē #gae#guis ge a #hâ#hâsa !â tsâse tsî mâtin khoen, !hûhâsigu tsî !nîn tsîn nî !lîn di #hanugu, tsî !gûllare ra !lguî#amdi, !hūb, !laun tsî hailgomdi tsîna sîsenû tsî #gae#guisa. #Gui !lanais !gomsigu ge #khawusa #gae#guis xa ra !aromahe, tsî dîtsân nē !gomsina gowafis !aroma hân ge !gâisib di !loa!nâsasib #gae#guis dib xa ra tsâllkhâhe. #Khawusa #gae#guis ge !gaisase !hûhâsib di !laposase mâlgaras, !khômâisa sîsenûs #namipeb dis, !lguiris tsî sâullkhāsib lomkhâis tsîna ra tsâllkhâ. Khoen ge ūib !âs tsî !gâb diba ra !lguî-aihe !lîn ga ūhâxû#hanuba !lîn omdi, !hūb, !laun tsî hailgomdi tsî ūibasenlgauge #oa!nâo, !hōakao ūhâxû#hanugu #ama hâ dîlgauge tamas ka io sîsenxa kai ra !nandi ra ūhâxû#hanuga !lnâ!nâ xui-ao. Khoen ge ūigu tsîna #oa!nâ !llkhâ #khawusa ūhâb #gae#guis ga !khamxa!nâ #khawadiba !aroma. !Ereamxa #gae#guis ūhâxûn dib ge nau !khâb ai !khōlgaramâisa !hûhâsi tsî sâullkhāsib omkhâisensa ra hui!nâ tsî !llkhâti !gâb tsî #ûn !laposasiba ūhâ tama isa laru!uis !nâ hui !llkhâ, tsî !ereamxa !lguirisa #gao#gao!nâ !llkhâ.

Nē lomkhâi tsî khoratuisa #an#gaois ai oe-ams !aroman ge FAOs tsî !lis sîsenllare-aona !ereamxa ūhâxû#hanub #gae#guis daollgauga #gaekhâis !kha ge tsoatsoa. Nē ailgaub ge *Mâsenxasib Daollgaugu #Khâ!nâs Ai!gûxa Mû#ans !lnâ #Hanub #Āuna #Ūna ūhâs hîa Mâsib !Hû!nâsib#Ūn !Aposasib dib* (Mâsenxa Daollgaugu #Hanub #Ūn dib) ai om tsî ra #khâ!nâ, nēs ge FOs !Apemâ!nans xa ge ū!oahe !lis xa !Gui Kaidisi tsî !Gamdisihûlali #Nûs !Hō#gab 2004!li kurib dis, tsî 2006!li kurib di *!Hûbaisi Konfrens #Garib Di-unus tsî !Garol!hûsi Omkhâis* (ICARRD).

!lis di !Nonadisi!nanilali #Nûs hîa #Nûllnâiseb 2010!li kurib dis, !nâs ge Komites !Hūbaib #Ūn !lAposasib dis (CFS) ge ai!gû kais hoana !khōtgâ hâ dîlgaub nē Daollgauga !amllares diba ge #gao#gao!nâ, !liga CFS xa #â!gâhes !aroma mât#gâs ai mât mûb !kha, tsî ge mîllgui !llkhowalamsa sîsenllae!nansa CFS disa #nuwisa is #guro !amllareb Daollgauga diba kô!gâ.

Nē daollgaugu ge #ōrisase !amllarelgauge nau FAO mâsenxasib daollgaugu din hîa ra !gaollguigu tsî !hūbaisise ū!oasa !lguillapollaposa !nōlgauga ra !lguî!ân !ereamxa dîgu !aroma: *Mâsenxasib Daollgaugu #Ūna ūhâs #Hanub dîgu; !Hûbaisi Tanisenlgauge !Garagu !Goras tsî Sîsenûs !Gamabe!gân dis !aroma; !Ereamxa #Gae#guis !hanasa Hailgomdi dis: Mâsenxasib Daollgaudi; tsî !Ae#huwib #Gae#guis Mâsenxasib Daollgaudi: !Gaollguigu tsî Sîsen#amllgaub Dâ!harodi*. Nē daollgaugu ge !nubu!nâ #khanigu hîa ra !amllarelgauge mâtga dîlgauga !amllares, xoallguigu, #hanumâdi, saogugu tsî !lâxasiga !amllares !nâ sîsenûhe !llkhâga. !lîn ge hara !nōba !khōtgâ hâ hâlaro ra #khanin !kha !khōllaresase, ailgause hâlaro ra daollgaugu hîa ra !amllareb !lguî!ade #hâbasa i apa mân, !llkhâllkhâkhâis tsî #noabas #khanin, tsî !aruî hâ daollgaus sîsenxa kaisa hui!nâs din.

Nē Daollgaugu ge ge ū!oahe CFS xa llis di !Nonadisillkhalalali (lŌ-aisa) #Nūs 11 !Khaitsāb 2012llī kurib dis !nā.

llīgu ge llkhowalamsa sisenllae!nans xa #nūdi hīa ge Gamalae, #Khoesaob tsī #Nūllnāiseb 2011llī kurib !nā tsī lKhūllkhāb 2012llī kurib dib !nādi xa ge !amllarehe. llīgu ge !khō#gāxa dīlgaub llnāu#harugus dib hīa ge 2009-2010llī kurikha !nā ge hā idi ai !gao!gaosa. lkharisi llnāu#harugudi ge Brazili, Burkina Fasob, Ethiopiab, Jordani, Namibiab, Panamab, Romaniab, tsī Russiab Federasis, Samoab tsī Vietnams !nā gere dīhe. Nē lkharisi llnāu#harugudi ge llauptexa 700 khoena ge lhaolhao, 133 !hūga xūn hāse, #haitsi tsī aitsama mābasen !harikha, lhūhāsigu tsī #ansen tsīna ra #nūllkhaebase. Haka #nūdi ge lō-aisase lhūhāsib Afrikab dib (Malib !nā); Asiab dib (Malaisiab !nā); Europab tsī llæguras tsī Huri#oas Asiab dis (Italiab !nā); tsī Latin Amerikab (Brazili !nā), ge llauptexa 200 khoen 70 !hūgu dīn, tsī hālaro ra aitsama mābasen !āb di llnāu#harugus ge 70 khoena 21 !hūga xu ge #gae. Nē Daollgaugu ge llkhāti aollguigu hīa ge elektronib llnāu#harugudi !nā-ū !khō!oahegu tsīna #guro #gaekhāib !nā !khō#gā hā. Aollguigu ge #guro #gaekhāiba !gāi!gāi!nās !aroma #haitsi tsī aitsama mābasen !harikha, lhūhāsigu tsī #ansen, tsī !hūbaib hoaba xu ge !khō!oahe.

Nē Daollgaugu ge ra !gūllare tsī !gao!gaosa !hūbaisi tsī lkharisi #hanumā !gao!gaogu ai, Milenium Omkhāis llGūbadi tsīna !khō#gā hāse, hīa ra khoesi #hanugu tsī ūhāxū#hanub tsīna gowalide. Khomai-aon nē Daollgaugu dīn ga ūhāxū#hanub #gae#guisa !gāi!gāi!nā #gao, on ge ra #gao#gao!nāhe in llnāti ī #hanumā !gao!gaoga llaeba xu llāeb llga !gū!gā #hābasa llgui#amdi tsī māsenxasib mīmāidi #ama, tsī hālaro ra daollgausa hō.

#Gae#gui#gās

1. #Gūbadi

1.1 Nē Māsenxasib Daollgaugu ge ra ôa-am mâti gu nî #gae#guis ūhâxū#hanub !hüb dis*, !laun tsí hailgomdi dina !gâi!gâi!nâsa. !lġgu ge nēsa ra dġtsâ hoan !gâi!gâba !oa, #âi-ai#nūisa #khawusan tsí !hâumâisan, !ġūbadi #ûn !laposasib tsí ai!ġūxa mû#ans #hanub #âuna #ûna ūhâs, !ġâba larġtuis, !khôġgarasa ūġlgaugu, !hûhâsi mâhōxasib, omna hōġkhâs, !ġaro!âġkhariga omkhâis, #namipeba !khaubas tsí !khôġgarasa !hûhâsi tsí sâu!ġkhâsib omkhâis ai #nūs !kha. Hoa saogugu, xoallguigu tsí texnise hui!nâs ūhâxū#hanub #gae#guis nē Daollgauga sġsenxa kaisa !gâi!gâis !aroma hâgu ge !Hūgu di !nai mâ !ġui#amdi !hūbaisi #hanugu, Hoa !Hūbaisi !Gara!âs Khoesi #Hanugu dis tsí !nî hâ !hūbaisi khoesi #hanugu di xoallguigu tsġna !khō#ġâ hâse, !ġgu !kha nî !ġūllare.

1.2 Nē Daollgaugu ge ra ôa-am ġgu:

1. !gâi!gâi #haitsetse xuna dis ūhâxū#hanuba #gae#guisa, !nâs !aroma ra !naellgaus tsí #ansa !hūbaisise ra ū!oahe diġlgaugu !amllaregu digu #ama mâse, hġa #hanugu sġsenūs, #gae#guis tsí mû#ams !hüb, !laun tsí hailgomdi digu !kha !khaosaga.
2. mġlaro !gâi!gâis tsí omkhâis xoallguigu, #hanusi tsí #nūi#ġâdi di lape#homis !amllaregu hġa ra !nō!nōb ūhâxū#hanugu dib hġa nē !luigu #ama hġga mû#amga.
3. !gâi!gâi mûmūsase xūna dġsa tsí sġsen!ġaub ūhâxū#hanub !amllareġlgaugu dġba !gâi!gâi.
4. !ġailġai!nâ !ġkhâsġgu tsí sġsen#uilgaugu nē sġsenxa kai ra !nandi; #hanuaisi #nūi#ġâdi; !â!nâsi #gae#guidi; #ġari-aon #nūi#ġâdi tsí #khari !nōb xūkuru-aon, !lau!khō-aon, hailgomde xu ra ūin; !ġoa#ġari-aon; !hüb #hunuma !lan#ġâsaben tsí !nî !hûhâsġgu; !hûhâsib; #hanub !auga ma !âb; !ġkhâ!ġkhâ#uisa #ansen; tsí hoa khoen hġa a ūhâxū#hanub !nâ !ân tsí !ġkhâti sġsen!lareba !âl!huru-aon !aegu ai!ġû kaisa.

*!Nâpa ġ ge !lau khami ġ !hūbaisi xoa!ġâ!ġâs !hüb disa ūhâxū#hanub !kha hâ !ġaellares #ama !khai. #Âibasens nē mġs dis ge tsâse !hū!nâsi !ġaubâ !oa xoa!ġâ!ġâhe !ġkhâ.

2. IGaub tsî Inôb

- 2.1 Nê Daollgaugu ge mäsexasib di.
- 2.2 Nê Daollgaugu ge nî lnâu!ähe tsî sisenxa kaihe hâ a lgui#amdi !hü!nâsi tsî !hübaisi #hanumâdi lkha ra !güllarese, tsî mäsexasib millguiga !gôab !nâ ûhâse hîa lgausa lkharisi tsî !hübaisi #hanumâdi !gao!gaogu !naka hâga. llîgu ge ra larosen tsî ra #khâ!nâ, !hü!nâsi, lkharisi tsî !hübaisi dîtsâdi hîa ra khoesi #hanuga gowalîdi, tsî llaposa ûhâxû#hanugu mâgu !hüb, laun tsî hailgomdi, tsî llkhâti dîtsâdi #gae#guisa !gâi!gâi!nâs didi. llAu khami î xû-i hîa nê Daollgaugu !nâ mâ-i ge #hanullî lgui#amde ra !hâumâi tamas ka io ra !khom!nâse khomaihe tide hîab lnâ #Hanuba lnise !hübaisi #hanub !naka mâ xui-ao.
- 2.3 Nê Daollgaugu ge #Hanugu; sisenxa kaib ra #nûi#gâdi; #hanumâdi di #nûi#gâdi; !â!nâsi #gae#guidi; #gari-aon #nûi#gâdi tsî #khari lnôb xükuru-aon, llau!khô-aon, hailgomde xu ra ûin; lgoa#gari-aon; !hüb #hunuma llan#gâ-aon tsî lnî lhûhâsigu; aitsama mâbasen !gaelhaos; #hanub !auga mâ !âb; llkhâllkhâ#uisa #ansen; tsî hoa khoen hîa a ûhâxû#hanub #ama ra #âi#hansenn ûhâxû#hanub #gae#gulgauba lgora!gâ tsî #gai#nûilkhâ !gâi!gâide tsî llide sisenxa kai.
- 2.4 Nê Daollgaugu ge a !hübaisi mû#gâb di. !Hü!nâsi mâsiba #âis !nâ ûhâse gu ge daollgauga hoa !hûgu tsî lkharigu xa sisenûhe llkhâ hoa !harigu !hûsâullkhâsib tsî #gae#guis hoa !harigu ûhâxû#hanub digu, #haitsi, aitsama mâbasen, lhûhâsi, lhûbe, #hunuma tsî !hao!nâsib tsîna !khô#gâ hâse.
- 2.5 Nê Daollgaugu ge nî lnâu!ähe tsî sisenxa kaihe !hü!nâsi #hanumâdi !amllaregu tsî lligu di #nûi#gâdi !oa.

Hoa!nâ-aixa !hōgu

Nê !âb ge !khaidi #gae#guis ūhâxū#hanub !hūb, !aun tsî hailgomdi hîa #hanugu tsî !reamxasigu ai !gao!gaosase; xoallguib, #hanusi tsî #nûi#gādi !amllarelgagu; tsî !oabade mās.

Māsib #gae#guis ūhâxū#hanub #Hanugu dib !gui#amdi !naka !gaura !hūbaisi khoesi #hanugu #hanumā !gao!gaogu. 2lî !Âb ge nî 2.2 xoalgoras !kha khomailarehe.

3. Dao!gau ra !gao!guigu !reamxa ūhâxū#hanub #gae#guis digu

3A Hoa!nâ-aixa !gao!guigu

3.1 #Hanugu ge nî:

1. Mû!ā tsî !gôa!gā hoaraga #hanub xa #an!gāsa ūhâxū#hanuba ūhâ khoen tsî !lîn di #hanuga. !lîn ge !gauba !oa hâ dâ!harode nî ū !gau#nûilkhā, xoamâi tsî !gôa!gāsa #hanullise #an!gāsa ūhâxū#hanuba ūhân tsî !lîn di #hanuga, nēsîn ga #hanuba !oa xoamâisas tamas ka io xoamâisa tama i xawe; tsî ū-oasensa naun di ūhâxūn #hanuba !û#amsa; tsî dîloaloasa !gui#amdi nê ūhâxū#hanub !kha ra !gûllaredi ai.
2. !Ūi!gā #hanullî ūhâxū#hanuga hâ ka !lgaridi tsî !û#amdi !oagu. #Hanugu ge ūhâxū#hanuga ūhâna nî !khauba !ause !lîn ūhâxūn #hanuba #oa!nâ, !lgaris !naka hâ #nûi#uidi hîa hâ a !gui#amdi hîa !hū!nāsi tsî !hūbaisi #hanumāde !oa.
3. Ai!gû tsî !llkhā kai !gâiba lamasa #hanullî ūhâxūn #hanuga xu. !lîn ge mûmûsa dâ!harode nî ū !oasa mû#ans ūhâxūn #hanuga ai!gû kai tsî !llkhā kaisa tamas ka io #hanugu di #harugude !gaesa, aillgause !lapollaposa hoa !oabadi kōsen hoana #gāsoasa ūhâsa.
4. Mā ai#hanuba #hanu-aisib kōse !n !û#amdi #hanullî ūhâxū#hanugu dide sisen#am. !lîn ge nî !gâi sisenxa tsî sî!nâhe !llkhā hoan xa, #hanu-aisib

#núi#gādi tamas ka io lnî dīlgaugu !nâ-ū, tsí #noagudi hía ūhâxū#hanugu #amana oresa hōbas; tsí supuse ra #gan tsí lnātimís ai ra lgarillnāhe lam+oadi. #Hanugu #gae#guidi ge !hae, #hanu-ai matare-oasa nî mā ūhâxūn #hanugu ga #hanub #haitsi !oabadi !aroma ūheo.

5. #Khae ūhâxū#hanub #noagudi, !om!khamdi kose ra si !omgudi tsí lhōakaosib llama!khunis lkha hâb tsína. #ln dī #khā dā!harode nî ū ūhâxū#hanub !ú#amdi nî hâ !khaisa #khaes !aroma tsí nî khoratuisensa #khabaxa !omgudi kōse. #ln ge nî dītsâ lhōakaosiba hoa lgaugu âb !nâ, hoa !harigu ai, tsí hâb a !khain hoan ai #khaesa.

- 3.2 #Hanub di tama hâ !alhuru-aon tsí #harugugu tsí !khō#gā hâsen ge !ereamxasiba ūhâ khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga !gôa!gâsa. #Harugugu ge lgaísase nî dītsâ !gu tā naun di khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga !ú#am. #lgu ge lgaura #khōllkhōsasiba #gae#guis dīlgauga nî !khō#gā in #khae tsí gowalí #khōadī #khā sisen#uib hía khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga ai hâ #khā ga. #Harugugu ge nî ai#homiba tsí sisenllare #hanub !nâ-ū dīhe tama hâ dītsâdi !nâ dī-unusa sī!nâs !aroma, nēs ge !gâi sisen#uiba ūhâ sisen#uis !harib !gaesendi gowalís !harib ai, tsí lgaui rapa, #lgu ge !aroma tamas ka io !âsa lhuruba tsí gu ge #khōllkhōsa sisen#uiga khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga ai hâse. #Harugugu ge nî #gai#núilkhā tsí lgora!gâ ama tamas ka io #llkhā sisen#uigu hía khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga ai hâ #khā ga hía gu #lga tsâse dīxūxa !nâga. #Hanugu ge #lgu di !hūbaisi #lgu#amdi lkha ra !gūllarese, nî #gâsoasa !gâi sisen#uiba ūhâ #hanullī dī-unude nî mā #khōadī ra sisen#uigu hía khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga hía #harugugu xa !aromahe hâgu #ama. #Nâ !kharaga !hūgu !nâ hâ #harugugu dīxapa, gu ge #lgu di !huis #Hanugu ge nî !âsa lhuru nē #harugugu tsí #harugun hâ!nâ #Hanugu #khâ!nâs lkha, tsí lnâs lkha nî #lapollapo #harugugu khoesi #hanugu tsí #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga hīlhurus !nâ !â tide !khaisa. #Hanugu ge hālaro ra dā!harode nî ū !gu #khauba !ú#amdi khoesi #hanugu tsí #hanullī ūhâxū#hanugu hādi #harugu !khaigu hía #hanub digu tamas ka io #Hanub xa !khōdanahe hâgu, tamas ka io ra #Hanub #núi#gāde xu lgaisa #khâ!nâs tsí !oabasa hōgu.

3B !Gaollguiga sisenxa kais digu

Nē !gaollguigu sisenxa kais digu ge a #hâ#hâsa !ereamxa #gae#guis !hūb, #laun tsí hailgomdi dis !nâ mālars tawa.

1. **Khoesi !gōasib:** #an!gâs !nae-ūs di khoesi !gōasib tsí lguitikō tsí lhanahe lloa khoesi #hanugu hoa lguilguibe khoen hoan digu.
2. **!Haosilgora tama is:** lgui khoe-i xare-i tsín ge !haosilgorasa tsâtsâhe tide #hanumās tsí xoallguigu !naka tsí #khāti dī#uib !nâ.

3. **!Guitikosib tsí #Hanu-aisib:** #an!gás !guitikösib !guilguibe khoen !laegu hâb ge a #gaolkhâ !lkhâ !kharagasigu !guilguibe khoen !laegu hâba da ní #an!gâ !khaisa, tsí da ní dâ ní !gâi dâ!harosa ūsa, !lkhâ kaisa !khō#gā hâse, tsí !nās !nâ-ū ai!gû kai #hanu-ai ūhâxū#hanugu tsí #gâsoasa ūhâs !hüb, !lau!khōs tsí hailgomdi kōse, hoan !aroma, tarekhoedi tsí aogu, #khamkhoen tsí #khawusan tsí !hao!nâsise !hâumâisa khoen, !hû!nâsi !gaugu !nâ.
4. **Surib !guitikösib:** !lapollapo !guitikō #hanugu taradi tsí aogu diga !gâiban ní hoana khoesi #hanuga xu lamase, !lkhâti ra #an!gâse !kharagasib tarekhoedi tsí aorekhoegu !laegu hâga tsí !ō-aisa dâ!harode ūsa hîa hâ a !guitikösiba #hâbasa apa !hae!haesa. !Hûgu ge ní !lapollapo tarekhoedi tsí tarelgôadi ní !guitikō ūhâxū#hanugu tsí #gâsoasa !hüb, !laun tsí hailgomdi #ama ūhâsa, nēs ge !lidi di !hûhâsi tsí !gameb di #hanuga xu !guri !norase mâsesa.
5. **Hoana !khō#gā hâ tsí !khōlgarahē !lkhâ dīlgaub:** mû!â !hüb kurus di !luigu tsí !līga sisenūs ra #gâ!nâgu rase !amllaresa !khaisa, tsí ū!oa #gâ!nâgu ra tsí !khōlgarasa dīlgauba !līn #gae#guis !nâ.
6. **!Nâu#harugus tsí !haos:** !khana tsí ôa-am #khâ!nâs !nân hîa #hanullī ūhâxū#hanuga ūhân, ge tsâ!khâhe !lkhâ mīllguigu xan, !nâ mīllguigu ní ūhes ai!ân !līn #âilgauga ní !gôa!gâhe, hâ a !gaigu !nâ hâ !guitikō-o!nâsib !kharaga !nandi !laegu hâba #âis !nâ ūhâse tsí !lapollaposa dīxūxa, !norasa, !gâi sisen#uiba ūhâ, #âibasensa ūhâ tsí #ansa ūhâse !haos !guilguibe khoen tsí !nandi dis !gaellaresa mīllguigu ūs di dīlgaugu !nâ.
7. **#Hanub:** ū!oa !lgaragu ai a !gao!gaosa dīlgaub #hanumâdi hîa harase !kharaga gowagu !nâ #an#an#uihe hâdi !nâ-ū, hoan tawa ra !gause, !guitikōse ra !lgarillnâhe tsí !norasase hâse !gora!gâhese, !lkhâti ra mâ hâ mîmâidi !hû!nâsi tsí !hûbaisi #hanumâdi !kha !gû!l!arese, tsí mäsēnxa mîmâidi hîa !gau ra !kharisi tsí !hûbaisi #hanumâ !gao!gaoga !gôa!gâse.
8. **#Haitsisib:** !gâsase xoa!â tsí harase mâ#ui xoallguigu, #hanumâdi tsí dīlgauga !kharaga gowagu !nâ, tsí harase #an#an#ui mīllguiga !gaura gowagu !nâ tsí mâ#ui!nâhe !lkhâ !gaugu hoan xa sī!nâhe !lkhâse.
9. **!Ereamxasib:** !guilguibe khoen, #hanub #nûi#gâdi tsí #hanub !auga mâ !âl!huru-aon ní !reamxase ūhâhe !līn dīgu tsí mīllguigu #ama !gaollguigu #hanub diga !oa.
10. **Garu a !gâi!gâis:** !Hûgu ge !gaugu mû#ams tsí !oe!âs ūhâxū#hanub #gae#guis disa ní !gâi!gâi tsí !lkhâ !lgaullgaudi ai !gao!gaosa saoguga ní omkhâi tsí garu a !gâi!gâide ní !lapollapo.

4. #Hanugu tsí !ereamxasigu ūhâxū#hanub lkha !gaellaresagu

- 4.1 #Hanugu ge nî !gûba !ereamxa #gae#guis ūhâxū#hanub disa !lapollaposa !hûb, !laun tsí hailgomdi a !uru sî!nâs khoesi #hanugu, #ûn !laposasib, !gâba lari#uis, !khôlgarasa ū!lgaugu, !hûhâsi mâlgaras, omna ūhâs !laposasib, !garolkharigu omkhâis, tsí !hûhâsi tsí sâullkhâsib lomkhâis.
- 4.2 #Hanugu ge nî !lapollapo hoa digu hîa ūhâxū#hanub din tsí !lib #gae#guis !gûllaresa mâ hâ !gui#amdi hîa !hû!nâsi tsí !hûbaisi #hanumâdi !naka mâdi, tsí mäsensexasib mîmâidi hîa !kharisi tsí !hûbaisi #hanumân !gao!gaogu !naka mâde nî !gôa!gâ.
- 4.3 Hoa !nandi ge nî mû!â tâtsëb ūhâxū#hanuba, !lra#uisa !honkhoesis tsîna !khô#gâ hâse, tsâ!khâhe !loase loasa tama hâ !khaisa. Hoa ūhâxū#hanugu ge ra !hâumâihe #hanugu naun digu xa tsí dâ!harodi hîa ra #Hanugu xa ūhedi #hâbasa #haisi #âibasendi !aroma di xa. !Nâti î dâ!harodi ge #hanumâdi xa nî !lapollapohe, !guri hâse !nâ #âibasens a!gû kais hoa!nâ-aixa !gâ!gâb !aroma !gui, #namipeba !khaubasa !khô#gâ hâse tsí nî !gûllare #Hanub di khoesi #hanugu !gui#amdi lkha. Ūhâxū#hanugu ge !gui-aidi xa ra !khômâihe. Hoan ge gaxuse nî hâhâ !khaubas tsí !khôlgarasa sîsenûs !hûb, !laun tsí hailgomdi disa nî !gôa!gâ.
- 4.4 Ôa!nâs ūhâxū#hanub dis hîa !hû!nâsi #hanuba sao hâb ai !gao!gaosase, gu ge !Hûga #hanulli #an!gâsa nî mâ #hanulli ūhâxū#hanugu hîa nêsis kôse #hanub xa !khaubahe tama ga. Xoallguigu tsí #hanumâdi hîa ra ūhâxū#hanuga !lapollapon ge tâ nî !haolgora tsí surib sausasiba !gôa!gâ. !Gaollguigu !gam!lares digu lkha !gûllarese tsí Daollgaugu di !haos lkha gu ge #Hanuga nî xoa!gâ!gâ harase ra mâ#uihe !garagu !nâ-û #hanugu di !harigu hîa ra #hanulli a ti !gawalihega. Hoa !gaugu ūhâxū#hanugu digu ge nî hoaraga khoena ūhâxū#hanub !norasasib di !gauba mâ, hîa ra #hanuba !oa !khaubahesa mî!lguiba !nâ !lgaris !naka #nûi#uihedi !oagu, !nâdi hîa #Hanub di hâ a !gui#amdi lkha !gûllare tama di ga !hû!nâsi tsí !hûbaisi #hanumâdi, tsí !lgari#hanidi tsí hâ !ao!aodi !oagu.
- 4.5 #Hanugu ge #hanulli ūhâxū#hanuga nî !khauba, tsí !lapollapo khoen !aroma!nâse !hae#uihe tidesa tsí i !lîn di #hanullise #an!gâsa ūhâxū#hanuga !nî !gaun ai lari#uihe tamas ka io !û#amhe tide !khaisa.
- 4.6 #Hanugu ge nî lari#ui tsí !khâikhom hoaraga !haolgoras di !gaugu hîa ūhâxū#hanugu lkha !gaellaresaga, !nâgu hîa !game!gaub xa !aromahe hâga !khô#gâ hâse, #hanusi !khâsib ūhâ tama is, tsí #gâsoasa sâullkhâsib !luigu kôse ūhâ tama is. !Ara#uisase gu ge #Hanuga nî !guitikô ūhâxū#hanuga tarekhoedi tsí aorekhoega !lapollapoba, #hanub lumis dib tsí !nâ #hanuga !gûbas lkha. !Nâti î #Hanugu di dâ!harodi ge !ligu di mâ hâ !gui#amdi !gau ra !hû!nâsi #hanumâdi tsí #hanugu tsí !hûbaisi #hanugu lkha nî !gûllare, tsí mäsensexasib mîmâide nî !gôa!gâ hîa !kharisi tsí !hûbaisi #hanumâ !gao!gaogu !naka mâse.
- 4.7 #Hanugu ge nî #âi#am !gorasa dî tama tsí suriba ra !gôa!gâ #khâ!nâsa mâsa khoen ga !lîn aitsama hâ dîga xu ūhâxū#hanuga hōbaseno aitsama mâbasens !aroma,

tsî #gâsoasa !oabadi sîsenxa kai ra #nûi#gâdi tsî #hanulli #gae#guide xu hös !aromao, tams ka io !lhao-o di!gaugu hîa !lin di ûhâxû#hanuba tsâ!khâ !lkhân !nâ.

- 4.8 Mâsa a hoa khoesi #hanugu a hoa!hûbaisi, lgorahe !loasa, #gâ!nâgube !gâbasenaigu tsî #gâ!nâgube !gaellaresa, #gae#guis !hüb, !laun tsî hailgomdi dis ge tâ #hanugu hîa !oa #gâsoasa ûhâs tsî sîsenûs !hüb, !laun tsî hailgomdi dis !kha !gaellaresan !guina kôfi tide, xawe !lkhâti hoa !lan#gâ-aon, #gi#gôs, !hûsâullkhâsib, !hûhâsi tsî !hao!nâsib #hanugu tsîna. Ti dis !kha gu ge #Hanuga nî !gôa!gâ tsî !khauba !lan#gâ-aon di tsî #gi#gôsi #hanugu di !khauba-aon di khoesi #hanuga, #gari-aon, #hunuma !lan#gâ-aon, !lau!khô-aon, !goa#gari-aon, tsî !garo!â sîsenaoon, tsî kôfi !lin di khoesi #hanugu !gui#amde !guilguibe tsî !hûdi !khan ra sîsen soab ai, !hüb, !laun tsî hailgomden ra !khauba soab ai.
- 4.9 #Hanugu ge #gâsoasa nî mâ !lkhâllhûi tama tsî !lkhâsiba ûhâ #hanu-aisib tsî #gae#guis di #nûi#gâdi !nâ-û !laeb ai, supu #gan!gaub ai tsî !gâi sîsen#uib !lkhâsigu #noagudi ûhâxû#hanugu dina oresa hōbas !aroma, !nî !gaugu oresa hōbas diga !khô#gâ hâse, tsî nî !gâi sîsen#uib ûhâ dî-unude mâ, hîa #hanub kô!gâ!lkhomas dîba !khô#gâ hâse, !gau i rapa. !Nâti i dî-unudi ge !nâtimîs ai nî sîsenxa kaihe tsî dî-unubahes, !khaubahes, matare-oahes tsî matares. #Hanugu ge nî !gûba tsî !lapollaposa in #khwusan tsî !hâumâisa khoen nî #gâsoasa !nâ !khaidi tsî !gaugu hîa ra xoalgorara 6.6s tsî 21.6s !nâ mâse. #Hanugu ge nî !lapollopo i i mâ khoe-i hoa-i hîa ra !li-i di khoesi #hanuga !û#amaihe-e nê ûhâxû#hanub !kha i !gaellarehe hâse #gâsoasa !lkhâsib mâ!oas tsî dî-unubahes dib ûhâ.
- 4.10 #Hanugu ge !lhaos sîsenû-aon !hüb, !laun tsî hailgomdi disa nî !lkhorellhare tsî !lkhâ kai, i gu loasase dîxûxa nê !hao!nâhe ra di!gaub ûhâxû#hanub #gae#guis dib !nâ, naun !nâ, !amllare tsî sîsenxa kai xoallguib tsî #hanumâsa tsî mîllguigu hîa !hüb omkhâis #ama hâga, #Hanub tsî #hanub !auga mâ !âlhuru-aon ra !huru !âs tawa ra !gause, tsî !hû!nâsi #hanumâs tsî #hanuga ra saose.

5. Xoallguib, #hanusi tsî !nans !amllaregaub ûhâxû#hanub !kha !gaellaresan

- 5.1 #Hanugu ge nî mâ tsî !khôlgara xoallguigu, #hanusi tsî #nûi#gâdi !amllaregaugu hîa ra !reamxa #gae#guisa ai!gû kai !hüb, !laun tsî hailgomdi di ûhâxû#hanuba. Nê !amllaregu ge !gâbasen ai, tsî ra #khâ!nâhe #haba lasakais #hanusi !amllareb, #hanub !oabadi tsî #hanu-aisib #gae#guidi.
- 5.2 #Hanugu ge nî !lapollopo xoallguin, #hanusi tsî #nûi#gâdi !amllaregu hîa ûhâxû#hanub din ra mâ hâ !gui#amdi !kha !gûllaresa !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka, tsî

māsēnxa mīmāidi hīa lḡau ra lkharisi tsī !hūbaisi #hanumā !gao!ḡaogu !naka hāde !ḡoa!ḡā hāse.

- 5.3 #Hanugu ge nī !lapollapo î i xoallguin, #hanusi tsī #nūi#ḡādi !amllaregu hīa ūhāxū#hanub dinan #an!ḡā tsī !ḡoa!ḡā, !hū!nāsi #hanugu, #hanulli ūhāxū#hanugu lkha ra !ḡullarese, #hanulli !hao!nāsi ūhāxū#hanugu hīa nē soab ai #hanumās xa !lkhaubahe tama gu tsīna !khō#ḡā hāse, tsī !llkhā kai, ai!ḡū kai tsī !lkhauba !laxasib ūhā#hanugu diba. !Amlarelḡaugu ge !hūhāsi, !hao!nāsi, sāullkhāsib tsī #namipeb di #hā#hāsasib !hūb, !laun tsī hailgomdi nī !ḡau#ui. #Hanugu ge !amllarega nī mā hīa !hao!gora tama tsī ra !hūhāsigu #hanu-aisib tsī surib !ḡuitikōsib ai!ḡū kai ga. !Amlaregu ge #ḡā!nāgu ra !ḡaellaredi hīa !hūb, !laun tsī hailgomdi !laegu hāgu tsī sisenūḡauga nī !ḡau#ui, tsī nī #ḡā!nāgu ra dīlḡaub !līna #ḡae#ḡuis diba nī !ḡau#ui.
- 5.4 #Hanugu ge nī #āi!ḡā !nā lo-aisa !nōa-ai!naogu hīa ra tarekhoedi tsī tareḡōadi xa hō!āhen ūhāxū#hanugu tsī !nās lkha ra !ḡullare ūhāxūn #hanugu, tsī nī dā!harode ū #hanulli tsī xoallguin !amllaregu #āuloa hā !lkhaubasa tarekhoede māsa tsī i nī #hanumādi tarekhoedi dide ūhāxū#hanuga #an!ḡāga sisenxa kaihe tsī !ḡarillnāhesa. #Hanugu ge nī !lapollapo tarekhoedi nī #hanullise ūhāxū#hanugu mīmāi!ḡaellaredi dīsa !ḡuitikōsib aorekhoegu lkhas ai !ḡao!ḡaosase tsī nī !ḡūba #hanulli !oabade tsī !nī huīga tarekhoede !llkhā kaibasa î di !lkhauba !līdi di ūhāxū#hanub di xūna.
- 5.5 #Hanugu ge lḡau ra xoallguigu, #hanumādi tsī dīlḡauga !amllare !hao!nāhe ra dīlḡaugu hīan hoan tsāllkhāhe hāna a !ā !nān !nā-ū, aorekhoegu tsī tarekhoedi !khō#ḡāsa tsoatsoasa xu. Xoallguigu, #hanumādi tsī dīlḡaugu ge !khāsigu sisenxa kais dīga nī #āis !nā ūhā. !līgu ge suriba #āis !nā ūhā dīlḡauga nī !khō#ḡā, !ḡāsase ra !ḡāi#uise !Hūgu!kharaga gowagu !nā, tsī harase mā#ui.
- 5.6 #Hanugu ge nī !ereamxasiba !harigu #hanub dīgu hīa hoan xa kai !ḡāi!ḡāb lkha nī !oabade khoena māse. #Hanugu ge nī !ḡāsase xoa!ā !ās tsī !ereamxasigu #nūi#ḡādi ūhāxū#hanugu !hūb, !laun tsī hailgomdi lkha ra sisenḡi tawa. #Hanugu ge nī !lapollapo sisenllareb nī hā !khaisa sisenxa kai ra #nūi#ḡādi, tsī !llkhāti !ā!nāsi #hanugu lkhas tsīna, tsī #hunuma !ḡan#ḡā-aon tsī !nī !hūhāsigu hīa !hao!nāsi ūhāxū#hanuga ūhāna.
- 5.7 #Hanugu#Hanugu#Hanugu ge nī xoa!ḡā!ḡā tsī #an#an#ui !ēdi hīa !lan#ḡā-aon, aitsama mābasen !āb tsī !llkhāllkhā#uisen hā #ansēn hīa nī laron !amllares tsī sisenxa kais xoallguin, #hanulli tsī #nūi#ḡādi di !amllaregu din tawa.
- 5.8 #Hanugu tsī !nī !nandi ge !laeba xu !laeb !ḡa nī !ḡū!ḡā tsī !hara xoallguin, #hanun tsī #nūi#ḡādi !amllarega !līn di !ḡāi sisen#uiba !khōlḡaras !aroma. Sisenxa kais #nūi#ḡādi tsī #hanulli #ḡae#ḡuidi ge nī !lan#ḡā-aon, sisenū-aon #nūllkhaeba-aon tsī #haba !hūhāsib lkha hōgu !oabade !ḡāi!ḡāi tsī dītsā !hōakaoba !lkhaesa #haisi dīlḡaugu tsī mīllguigu lkha. #An kais !kharalkharadi hāra di #ama tsī !līdi

!aubasene ra sisen#uib ge !gāsase nî !gui!āhe tsí harase mā#uihe hoa gowagu !ná.

- 5.9 #Hanugu ge nî mú!ā xoallguigu tsí #hanumādi ūhâxū#hanugu din nî sisenxa #haba #gí#gös, #hanub, !hûhâsib, !hao!nâsib, #goms, sâullkhâsib tsí #namipeb māsigu !ná. Nē #haba māsib ra !kharapa, tsí dī-unudi ra ūhâxū#hanub !ná !lnā-amaga #gaolkhâheo, o gu ge #Hanuga ra ôa-am !hû!nâsi !lnâugusa omkhâisa aollguihe ra dī-unudi !aroma.

6. !Oabade mās**

- 6.1 !Uigu ra mā-ams kōse gu ge #Hanuga nî !lapollapo sisenxa kai ra #nûi#gādi tsí #hanullí #gae#guidi khoen !gaib, marin tsí !nî há !gaugu !lkhâsib diga ūhâsa xoallguga sisenxa kais !aroma tsí #hanumāde !laeb ai, !gâi sisen#uib !kha tsí suriba #âis !ná ūhâse. Sisenaoon ge hoa #gae#guis !harigu ai garu a !lkhâllkhâkhâide nî !khô!oa, tsí !gae#gâhe surib tsí !hûhâsib di !guitikōsiba !gôab !ná ūhâ.
- 6.2 #Hanugu ge nî !lapollapo !oabade mās ūhâxūn #hanub #namipe hâdi tsí #gae#guis ra !gûllaresa mâ há !gui#amdi !hû!nâsi tsí !hûbaisi #hanugu !naka, tsí māsensexib di mîmâidi !gôa!gâs !kha !gaura !kharisi tsí !hûbaisi #hanumân !gao!gaogu !ná.
- 6.3 #Hanugu ge !nâtîmîs ai, hōhe !lkhâ tsí !hao!gorao!ná !oabade nî mâ ūhâxū#hanuga !lkhaubas !aroma, ai!gû kai tsí !llkhâ kais !lnâ #hanuga xu !gâiba !amasa, tsí #noagude oresa hōbasa. #Hanugu ge #hâbasa tama há #hanullí tsí dī!gaugu di #gaolkhâde nî !ari#ui tsí nē !nôa-ai!naon !kharusa hîa ūhâxūn #hanugu !kha !gaellaresana. #Hanugu ge sisenxa kai ra #nûi#gādi tsí #hanullí #gae#guidi di !oabade nî kô!gâ, tsí #hâbasa i apa nî !gâi!gâi.
- 6.4 #Hanugu ge nî !lapollapo sisenxa kai ra #nûi#gādi tsí #hanullí #gae#guidi nî hoaraga !hûb khoena !oabasa, hoana !oabade mās, !lnân !garo!a !kharigu !lan hân tsîna. !Oabadi ge !nâtîmîs ai tsí !gai !gaub ai nî mâhe, !lnâpa a hōsa !gau ra !texnoloxiba ra sisenūse, !gâi sisen#uib tsí hōs !lkhâsiba ra !aro!nâse. !Gâu!nâbe daollgaugu ge nî #nuwihe !n sisenaoon xoallguigu tsí #hanumāde sisenxa kai !lkhâ #gom!gâhe !lkhâ tsí !khōlgarasa !gaub ai. Dī!gaugu ge nî supusupuhe ūhâxū#hanub !norasasib !amas ka io !gâisib #hanu-aisib diba !aorosasib !naga mâi !tamase. !Gui!ā ra #khanin ge harase nî mā#uihe hoa gowagu !ná tsí sisenū-aon nî #an#anhe !lin di #hanugu tsí !lreamxasigu xa.
- 6.5 #Hanugu ge xoallguigu tsí #hanumāde nî !amllare !goragusa ai!gû kais !aroma, !gau ra !khaigu ai, !kharaga mû#gāgu tsí !nî há #andi ūhâxū#hanub #ama hâdi #Hanub tsí sisenxa kai ra #nûi#gādi, #hunuma !lan#gā-aon tsí nau !hûhâsigu, #haba !hûhâsib, !aitsama mâbasen !âb, !lkhâllkhâ#uisa #ansen tsí !goe há !hûhâsib xa !gâi!gâb !kha

** 6!li !Âb ge 17!li tsí 21!li !âkha di !khomeisa ra daollgau.

sisenūhe llkhān. !Hū!nāsi llguillapollaposa lnōlgaugu ge nī !amllarehe lgoraguhe ra #ans !aroma, lkharisi tsī !hūbaisi llguillapollaposa lnōlgauga #āis !nā ūhāse.

- 6.6 #Hanugu tsī lnī !nandi ge hālaro ra dā!harode nī #āi!gā #khawusan tamas ka io !hāumāisa khoena #khā!nās !aroma, llīn hīa lnī lgau-i ai #gae#guis tsī #hanusi !oabade a sī!nā !loana. Nē dā!harodi ge #hanullī #khā!nās, aillgause sī!nāhe llkhā #hanullī huib, tsī llkhāti #hanullī hui-aon tamas ka io !hūlnōlnā hui-aon, tsī !narima ra !oabade !nū !garo!ādi ai llan hā lhūhāsigu tsī #hunuma !hūllīna !oabade !khō#gā llkhā.
- 6.7 #Hanugu ge sisenxa kai ra #nūi#gādi tsī #hanullī #gae#gūide nī #gao#gao!nā !nā !oabas tsī ū!oasa tanisens ai !gao!gaosa llnaetiba #nuwi tsī !noma!khō kai. #Nūi#gādi tsī #hanullī #gae#gūidi ge hoallae ra māhe !nuri-oasa #gaolkhā, aillgause dī!nādi tsī !ammāisa !nandi !nā-ū, llaposa lnōllguiga lgapilgapi tsī !gāi!gāi!nā !oabade māsa, tsī llnās lkha !āubasende sī!nā tsī lasa #hāsiga #khi#khi. llīn ge sisen#uib di llguisa lnōga nī #an#an#ui tsī dīhe ge sisenxu xa llae korobe !nuri. Sisenū ra khoen ge llkhāsib !gaesende gowālīs dība nī ūhā sisenxa kai ra #nūi#gās !nā, aillgause !khōdanas kō#gā!nās, tamas ka io !augaba xu, aillgause aitsama mābasen kō#gā!nās tamas ka io ombudsmanni !nā u.
- 6.8 !Gau ra #ansen di !gaellare di hīa !oabadi ūhāxū#hanub dīn lkha !gaellarede ūhān ge nī !amllare, #an#an#ui tsī mū#am sisenxa kais lgapi !harigu di ū!oasa tanisensa. #Hanub tsī aitsama mābasen !ākha di !nandi ge nī ū!oasa tanisens di llguillapollaposa lnōgu !gōa!gā, tsī nī llhāu!gāhe !ū#amn ka soab ai. llNāti ī !gaelhaodi lkhaipa gu ge #Hanuga nī hui!nā ra #namipeb llīb #nūi#gādi !aroma hā !khaisa llapollapo.
- 6.9 #Hanugu tsī #hanub !auga mā !ālhuru-aon ge nī llgūba lhōakasib ūhāxū#hanub #namipe hāba llkhaesa. #Hanugu ge lō-aisase !hoa#harugus tsī llhaos, #hanusise, #haisise tsī !reamxasib !nā-ū nēsa dī. #Hanugu lhōakaob !oagu hā dā!harode ū!oa tsī nī llgarillnā, xūna ra kō!gā tsī llgallgase, #gaokorobe sisenūs lgaib dīs, gowālī !gāigu ra lamaxūhe !khaidi !nā llgoe #noagude, tsī ū!oabasen !gāsa llgaragu tsī dīllgauga. #Hanugu ge #gae#guis tsī/tamas ka io #hanullise !gū!gās mīllguigu sisenxa kai ra #nūi#gādi diga nī mā-am. Sisenxon hīa ra ūhāxū#hanuba !khōdanan ge dīn ra xūn di !reamsa nī tani kaihe. llīn ge nī llkhāsiga māhe !nā llīn di llgui#amde !gāi lgaub ai sisen#ui. llīn ge nī llkhaubahe llīn di llgui#amdi !nā i #gobesenhe tide !khaisa tsīn lhōakao dīgan ga !nurio lkhaohē tidesa.

#Hanusi #an!gâs tsî mǎ#uis ûhâxû#hanugu tsî !gui#amdi dis

Nê !âb ge #gae#guis ûhâxû#hanub !hûb, !laun tsî hailgomdi tsîna ra gowafî !nǎ #hanullî #an!gâs ûhâxû#hanugu #hunuma khoen tsî !nî !hûhâsîgu hîa !hao!nâsi ûhâxû#hanugu di !am!laregu ûhâgu, tsî !khâti #hanullî tama ûhâxû#hanugu, tsî aibe hâ mǎs ûhâxû#hanugu !hûb, !laun tsî hailgomdi hîa !honkhoahe temas ka io #gae#guihe #hanub !âb xa.

7. !Ûilgâdi

- 7.1 #Hanub ga ûhâxû#hanuga !hûb, !laun tsî hailgomde #an!gâ temas ka io mǎ#uio, on ge nî #an!llopo, !hû!nâsi #hanugu, !khaubadi !û#ams temas ka io lari#uis ûhâxû#hanugu naun digu dis, #hanullî ûhâxû#hanugu hîa nêsis kôse #hanumâdi xa !khaubahe tama hâgu tsîna !khô#gâ hâse. !Gôsase, di ge !khaubade tarekhoedi tsî #khawusana nî !khauba hîa hâlaro ra ûhâxû#hanuga ûhân, aillause !haos di #hanugu.
- 7.2 #Hanugu ge nî !lapollopo hoa digu hîa #hanullî #an!gâs tsî mǎs ûhâxû#hanugu tsî !gui#amdi xa hâgu ge nî !gûllare mâ hâ mîmâidi hîa ra !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka !nâsa, tsî !gôa!gâs mǎsenxa mîmâidi hîa a !gaura !kharisi tsî !hûbaisi #hanumǎ!gao!gaogu !naka.
- 7.3 #Hanugu !apelape ûhâxû#hanuga #gan!gâ temas ka io mǎsa o gu ge aibe, hoaraga mâ hâ ûhâxû#hanugu tsî !nǎ #hanuga ûhâna nî #gai#nûilkhâ, nêsin ga xoamâihe temas ka io xoamâihe tama hâ is hoasa. #Hunuma khoen tsî !nî hâ !hûhâsîgu hîa !hao!nâsi ûhâxû#hanugu !am!larega ûhân, #khari !hû!ârodi !honkhoen tsî ga hâ !nîn hîa nî tsâ!khâhen ge nê !hoadi !nâ nî !â kaihe, 3B.6s tsî 9.9 xoalgorara !kha ra !gûllarese. #Hanugu ge #hanu-aisiba sî!nâsa nî mǎ, 4.9 xoalgoras !kha ra !gûllarese khoen ga #gomo !lîn di ûhâxû#hanugu #an!gâhe tama tio.
- 7.4 #Hanugu ge nî !lapollopo tarekhoedi tsî aorekhoegu nî !guitikô #hanuga ûhâsa nê lasase ra #an!gâhe ûhâxû#hanugu !nâ, tsî gu !nǎ #hanuga a !khô#gâsa !khaisa

nē xoamāidi !nā. !llkhā i apa, i ge #hanullī #an!gās tsī mās ūhâxū#hanugu dis lguilguibe khoen, omaridi tsī lhûhâsigu disa lapellguisa lgaub ai nī dīhe, lkhariba xu lkharib lga ra ai!gûse !hû!nāsi ai!hûsa ra llamkaihe llgûbadi, lgâsan tsī #khawusana loasa !ēde mās !aroma in #hanullī #an!gâhes llin ūhâxū#hanugu disa hō llkhā. #Hanu#ans #khâ!nâs ge nī māhe, !gôsase lgâsan tsī #khawusana. !Nā !â!âb tawa ra lgau dīlgaugu ge nī sisenūhe #haisise xūna disa !llkhā kais !aroma xoamāidi ūhâxū#hanugu didi ra tsoatsoas !nā ai#homillaeb, !hūkartgu ūhâxū#hanugu digu tsīna !khō#gā hâse.

- 7.5 #Hanugu ge nī llapollapo khoen hīa ge llin ūhâxū#hanuga #an!gâbahen tamas ka io ge lasa ūhâxū#hanuga māhen loasa #ansa llin di #hanugu #ama ūhâsa tsī llkhāti llin di llgui#amdi #ama. #Hâbasa i apa, gu ge #Hanuga #khâ!nâsa llnā khoena nī mā in llin di ūhâxūn #hanuga xu !gâiba lama tsī llin llgui#amde dīloaloa.
- 7.6 #Hanullī #an!gās ūhâxū#hanugu dis hana tīloapa gu ge #Hanuga llgaris!naga !hae#uidi hīa mā hâ llgui#amdi !hû!nāsi tsī !hūbaisi #hanugu lkha !gūllare tamade nī llkhae, tsī !gaollguigu nē Daollgaugu digu lkha ra !gūllare.

8. #Hanub !hūb, llau tsī hailgomdi

- 8.1 Hana ib ga #Hanuba !hūn, llau tsī hailgomde lhonkhoeba tamas ka io ra mû#amgu ge nī mīllgui sisenūs tsī kō!gās nē lluigu dira nī kōfī #haba lhûhâsi, sâullkhāsib tsī #namipeb llgûbadi ai mā mûb lkha. !llgu ge nī mû#am hoa dā!harodi ra mā hâ llgui#amdi !hû!nāsi tsī !hūbaisi #hanugu lkha !gūllaresa, tsī !gôa!gâsa māsēnxa mīmāidi hīa sisenaihe ra lkharisi tsī !hūbaisi #hanumā !gao!gaogu !naka.
- 8.2 #Hanugu a !hūn, llau tsī hailgomde lhonkhoeba tamas ka io ra mû#ampa, i ge #hanullī ūhâ#hanugu lguilguibe khoen tsī lhûhâsigu digu, tsī lgau i rapa llnān hīa !hao!nāsi ūhâxū#hanugu di !amllarega ūhān digu, ge nī #an!gâhe, !gôahe tsī llkhaubahe, mā hâ llgui#amdi !hû!nāsi tsī !hūbaisi #hanugu lkha ra !gūllarese, tsī !gôa!gâsa māsēnxa mīmāidi hīa sisenaihe ra lkharisi tsī !hūbaisi #hanumā !gao!gaogu !naka. !Nā-amaga i ge !harigu #hanullī ūhâxū#hanugu ge !gāsase nī xoa!āhe tsī #an#an#uihe, #haisi dīlgaub !nā-ū, tsī !hû!nāsi #hanub lkha ra !gūllarese.
- 8.3 #Ansa i ge a llnāpa i llanaisa tama #Hanub a lhonkhoeba !hūn, llau tsī hailgomdi hâsa hīa ra lhûbe sisenūhe tsī !khōdanahena (lī !hû!nāgu !nā !hanagu ti ra #gaihe), !Hūgu ge lgau i rapa, nī #an!gâ tsī !gôa!gâ llnāti i #hanub !hūdi, llau tsī hailgomde tsīn lkha !gaellaresa !amllaregu di lhūllare hâse sisenūs tsī !khōdanas, mās dīlgaugu #Hanub digu !khō#gāsase.

- 8.4 #Hanugu ge nî lġūba lasa ūhâxū#hanugu #ande !hüb, llaun tsî hailgomdi lġigu lhonkhoe-ai tamas ka io !khōdana hân #ama !amllaresa, hoallae hōhe llkhâ xoakhâiga #nuwisa. llnâti i xoakhâigu ge #nûi#gâdi hîa !khōdanasa !ereamxabade nî xoamâi, tsî llkhâti hâ ka #hanullî ūhâxūgu hîan #hunuma khoen tsî lnî hâ lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ūhâxū#hanugu !amllaregu tsî aitsama mâbasen !âb. llkhâ i apa gu ge #Hanuga nî llapollapo i i #hanub ūhâ ūhâxū#hanuga xoamâihe tsî xoallarehe #hunuma khoen tsî lnî hâ lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ūhâxū#hanugu tsî aitsama mâbasen !âba lgui xoamâis !amllareb !nâ, tamas ka io llîn lkha lgaellaresase llnaetisa !amllareb xa.
- 8.5 #Hanugu ge nî mîlġui mân !hüb, llaun tsî hailgomdi dina gu lhonkhoeba !khaisa tamas ka io !khōdana hâ tsî nî ūhâlgarasa tsî #hanub !âb xa sîsenūhesa, tsî mân nî mâhesa in lnîn xa sîsenūhe tsî mâ #gaolkhâdi !naka.
- 8.6 #Hanugu ge xoallguiga nî !amllare tsî #an#an#ui hîa sîsenū tsî !khōdanas !hüb, llaun tsî hailgomdi hîa ra #hanub xa !khōlgarahedi #ama tsî nî lġūba xoallguigu hîa ra #hanu-ai lgoras hō#gâdi #Hanub di !hüb, llaun tsî hailgomdi tsîna. Xoallguigu ge ūhâxū#hanugu naun diga nî !gōa!gâ tsî tsâllkhâhe llkhâhe an hoan ge nî !khō#gâhe !hoa#harugudi !nâ hîa ra !gūllaredi !gaollguigu tsî llhaos nē Daollgaugu llkhâ. Nē !khōdanas tsî #harugudi hîa nē lluiġu #ama hâdi ge nî dihe !gâi sîsen#uiba ūhâ, #haisise tsî !ereamxa lgaub ai #hanub xoallguiga sî!nâs !aroma.
- 8.7 #Hanugu ge xoallguiga nî !amllare tsî #habase nî #an#an#ui hîa nauna ūhâxū#hanuba mäs tsî lgau i rapa, !ereamxasiga mâ!kharusūhâxū#hanuba !gae#guis diba. Xoallguigu ūhâxū#hanuba mäs digu ge nî !gūllare #haba lġūbadi lhûhâsi, sâullkhâsib tsî #namipeb didi lkha. !Ā!nâsi lhûhâsigu hîa gere !hao!nâsise !hüb, llaun tsî hailgomdi ge #hâbasa #âi!gâhesa nî hō llkhawa ūhâxū#hanuga llkhawa lgora#gas. mâ!khunis !aroma. Xoallguigu ge ūhâxū#hanugu nau khoen diga nî !gōa!gâ tsî tsâllkhâhe ra khoe-i hoa-e nî !hoa#harugudi, llhaos tsî mîlġuiga ūs dîlgaugu !nâ !khō#gâ. llnâ!nôa xoallguigu ge nî llapollapo mäs ūhâxū#hanugu dis khoen di ūilgauga !aorosasib !nâ mâi tide !khaisa llîna llîn di #hanullî #gâsoasa nē lluiġa hōsa xu llarallnâs lkha.
- 8.8 #Hanugu ge ūhâxū#hanuba !kharaga lgaugu ai mäs di lgaiba ūhâ, llkhae-amsa sîsenūsa xu loasa lhonkhoebis kōse. Xoallguigu ge hâ a lnōb di ūhâxū#hanugu tsî lnâ #hanuga ūhâ khoen diga nî #an!gâ. Xoallguigu ge hō#gâs #hanuga mäs diga mî!â, aillgause mäs hîa !nae!khais sîsenūs dis tamas ka io lnî lgaun ai !gao!gaosas. #Hâbasa i apa i ge llnân hîa ge ūhâxū#hanuba mâhena nî #khâ!nâhe in !gâiba lama llîn di #hanuga xu. #Hanugu ge nî mîlġui lġigu nî mâb lguiġb ga lgau xawe !khōdanasa mâhe ge !hüb , llaun tsî hailgomdi #ama ūhâlgarasa.

- 8.9 #Hanugu ge ūhâxū#hanuga nî mā tsî #gom!gâ ūhâs #gae#guis disa #haitsi, lhao!nâhe ra lgaugu ai, supu dilgaugu hîa !gâsa, #gâ!nâhe tsî hoan xa lnâ!âhe llkhâga ra sisenûse, !gôsase #hunuma llan#gâ-aon tsî lnî hâ lhûhâsîgu hîa !hao!nâsi ūhâxū#hanugu lkha. #An#andi ge lgaura gowagu ge hâ llkhâ a lhao-aona nî mâhe, suriba #âis !nâ ūhâ haisi-amde !khô#gâ hâse. llkhâ i apa gu ge #Hanuga nî llapollapo lasase ra mâhe ūhâxū#hanugu nî xoamâihesa nau ūhâxū#hanugu lkha lgui xoamâi ka xoakhâis !amllareb !nâ, tamas ka io lnaetisa !amllareb lkha !amllarehe hâse. !Hûgu tsî #hanub !auga hâ !âlhuru-aon ge !arufî dîtsâ lhôakaoba ūhâxū#hanuga mäs !nâ llkhaes !aroma.
- 8.10 llUigu ra mā-ams kôse, #Hanugu ge nî llapollapo îdi llkhâsiba ūhâ !nande hîa !hüb, llau tsî hailgomdi lereamsa ūhâde khoen, sorosi, marisi tsî lnî hâ lgaugu llkhâsib digâ hâ. llNâ !reamxasib di ūhâxū#hanugu !khôdanas ra #gom!gâ!kharuhe pa i ge !khô!oa-aona llkhâllkhâkhâis tsî #khâ!nâs, in lnâ !reamxasiga sisen#ui llkhâ.
- 8.11 #Hanugu ge nî kô!gâ tsî mù#am lam#oas !hümäs saogugu disa, lnâ suriba !oa lgorasa sisen#uib #ûn llaposasib tsî lgâba lari#uis tsî llkhâti llîgu di sisen#uib lhûhâsi, sâullkhâsib tsî #namipeb llgübadi ai, tsî dî-unus di dâ!harode #gâxa-ûsa #gaolkhâhe ra khami.

9. #Hunuma khoen tsî lnî lhûhâsîgu !hao!nâsi ūhâxū#hanub !amllaregu

- 9.1 #Hanub tsî #hanub !auga hâ !âlhuru-aon ge !hüb, llau tsî hailgomdi lhûhâsi, !hao!nâsi, gagasi, sâullkhâsib, #namipeb tsî #gî#gösi harebesa #hunuma khoen tsî lnî lhûhâsîgu hîa !hao!nâsi ūhâxū !amllarega ūba hâsa nî #an!gâ.
- 9.2 #Hunuma khoen tsî lnî lhûhâsîgu hîa !hao!nâsi ūhâxū#hanugu di !amllaregu hîa ra !hüb, llau tsî hailgomde aitsama #gae#guisa dîtsân ge nî nê lluiga ai!gû kai tsî #hanu-ai, !norasa tsî !khôlgarasa #hanuga mā, lō-aisa #âi-ai#nûis hîa ra #hanu-ai #gâsoasa tarekhoede mäs. !Gâi sisen#uiba ūhâ llhaos hoa llanin, aogu, tarekhoedi tsî #khamkhoen dib, mîllguigu hîa ūhâxū#hanub !amllaregu lkha dîxûxan !nâ gu ge nî ai!gû kaihe llîn di !â!nâsi tamas ka io !hao!nâsi #nûi#gâdi !nâ-û, !khais lhûllaresa ūhâxū#hanub !amllaregu disa !khô#gâ hâse. #Hâbasa i apa gu ge lhûhâsîga nî #khâ!nâhe llîgu llanin di llkhâsîga laro!nâs !aroma in loasase lhao mûllguiga ūs tsî !khôdanas llîn di ūhâxū#hanuga dira !nâ.
- 9.3 #Hanugu ge nî llapollapo hoa digu ra !gûllaresa llîgu di mâ hâ mîmâidi hîa ra !hû!nâsi tsî !hübaisi #hanugu !naka, tsî !gôa!gâs mäsénxa mîmâide hîa a sîsenxadi lkharisi tsî !hübaisi #hanumâ!gao!gaogu !naka. #Hunuma khoen di !nâs ai gu #Hanuga llîgu di

lgau ra lgui#amdi tsí mäsénxa mímâidi nî !gôa!gâ igu llkhauba, ai!gû kai tsí sisenxa kai khoesi #hanuga, !Hübaisi Sisengu !Nans (International Labour Organisation Convention No 169) hîa #hunuma tsí !Hao!nâsi Khoen !Norasa !Hûgu din, Millguib Úitsama !Kharaga Kurus dis (Convention on Biological Diversity) tsí !Hübaib llAedi !Gara!äs #Hanugu #Hunuma !Haodi dis tsína !khô#gâ hâse.

- 9.4 #Hanugu ge lgau ra #an!gâs tsí llkhaubas #hanulli ühâxü#hanugu #hunuma llædi tsí lnî hà lhûhâsigu !Hao!nâsi ühâxü#hanugu dis, mâ hà lgui#amdi !hü!nâsi tsí !hübaisi #hanugu !naka, tsí #hâbasa !gôa!gâs lgau ra lkharisi tsí !hübaisi #hanulli !gao!gaogu !naka. llNâti î #an!gâs ge !hüb, llau tsí hailgomde !gôab !nâ nî ühâ hîa ra llara#uisase lhûhâse ra sisenühen, tsí llân hîa lhûbe sisenühen, tsí ra hoa!nâ-aixa !gaollguigu !lreamxa #gae#guis diga !gôa hâse. #An#andi llnâti î #an!gâs didi ge nî mã#uihe mûhesa tsí høhe llkhân a !khaigu tawa, lgau hà !amllarelgaub ai hîa a llâu!âhe tsí lgaura gowagu !nâ hâse.
- 9.5 #Hunuma llædi tsí lnî hà lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ühâxü#hanugu !amllarega aboxan !hûgu llanain hâgu ai ühân tawa gu ge #Hanuga nê #hanuga nî #an!gâ tsí llkhauba. #Hunuma llædi tsí lnî hà lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ühâxü#hanugu !amllarega ühân ge tâ llgaris !naka llnâti î aboxan !hûga #núi#uihe tide.
- 9.6 #Hanugu ge ga #âi!gâ lligu di xoallguib, #hanulli tsí #núi#gâs !amllarelgaugu lgaulgausa ühâxü#hanugu #hunuma llædi tsí hà lhûhâsigu di !hao!nâsi ühâxü#hanuga #an!gâs !aroma. !Hü#hanub lkha dixûxa tamasa ka io #hanulli di-unudi ga #hanugu tarekhoedi digu tsí llide !hao!nâsib lkha !omgus !nâ mâi, o gu ge hoa !khâga nî sisenllare llnâti î lkharalkharade !hao!nâsi ühâxü#hanugu !nâ !khô#gâs !aroma.
- 9.7 #Hanugu ge ühâxün di xoallguigu tsí #hanumâdi ga #gaekhâihe, o lhûhâsi, !hao!nâsi, gagasi, sâullkhâsib tsí #namipeb harebes !hüb, llau tsí hailgomdi hîa #hunuma khoen tsí lnî lhûhâsigu xa llîn di ühâxün #hanugu !naka hân !hao!nâsi ühâxü !amllaregu lkha. llNâpa i ge loasa tsí !gâi llhaosa hoa llanin tamasa ka io #núllkhaeba-aon tsâllkhâsa lhûhâsigu dina xu nî hà, #khawusan tsí !hâumâisa llanin tsína !khô#gâ hâse, nê xoallguigu tsí #hanumâdi hîa ühâxü#hanugu #hunuma llædi tsí hà lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ühâxü#hanugu lkha hân lkha !gaellaresan.
- 9.8 #Hanugu ge #hunuma llædi tsí lnî hà lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ühâxü#hanugu ühâna nî llkhauba mã-amsa tamasa llîn di !hüb, llau tsí hailgomdi nî lnîn xa sisenühe !khais loagu. !Hûhâsib ga #noa!oa tama io, o gu ge #Hanuga nî hui!nâ #hanuba !oa nêsa xoamâisa tsí #an#an#uisa lgaub tsí mâpab !hüb, llau tsí hailgomde lhûhâsib xa ra sisenühe tsí !khôdanahesa. llNâ #hunuma llædi tsí lnî hà lhûhâsigu hîa

!hao!nâsi ûhâxû#hanugu !amllarelgauga ûhân ga #hanullise xoamâihe, on ge nî xoamâihe nau #hanub di, aitsama mâbasen tsî lhûllare hâ ûhâxû#hanugu lkha, #oa!oagu ra #gaolkhâde llkhaes !aroma.

9.9 #Hanugu tsî hâ !nandi ge #gom!gâs !naka !hoallarede #hunuma !haodi lkha nî ûhâ, projek-i nî llnâpa tsoatsoahes ai!â tamas ka io û!oas tsî sîsenxa kais #hanulli tamas ka io #gae#guis dâ!harodi llugu lhûhâsigu #hanuga û-ai hân nî tsâllkhâhes ai!â. llNâti i projekdi ge !gâi sîsen#uiba ûhâ tsî lgaisa #âibasensa ûhâ !hoa#harugudi #hunuma khoen lkha nî dihe, llin di #hunuma #nûllkhaeba ra #nûi#gâdi lkha, llin di !norasa, ai!â hâ tsî #an!gâhe hâ m̄-amsa h̄os !aroma !Hûbaid llAedi !Gara!âs #Hanugu #Hunuma !Haodi dis !naka tsî l̄o-aisa m̄!hûdi tsî llnâ!âlgaugu !kharaga #Hanugu dide ra !gôa!gâse. !Hoa#harugudi tsî millguigu di dilgaugu ge !ao!aos ose nî dihe tsî #gom!gâgus di mâsib !nâ nî dihe. !Gaollguigu !hoa#harugus tsî llhao!nâs digu, xoalgoras 3B.6s !nâ gu mâse, ge nî sîsenxa kaihe nau lhûhâsigu !nâ nê !âb !nâ i xoa!gâ!gâsase.

9.10 #Hanugu tsî aitsama mâbasen !âlhuru-aon ge nî llgûba, #hâbasa i apa, #nûllkhaeba ra #nûi#gâdi tsâllkhâhe lhûhâsigu didi lkha tsî tsâllkhâsa lhûhâsigu lkha ra sîsenllarese, texnise !harib tsî #hanullise huiba tsâllkhâsa lhûhâsiga !nares lkha, in llhao !amllare tsî #gaekhâis ûhâxû#hanugu di xoallguigu, #hanumâdi tsî projekdi !nâ !haolgora tama tsî surib sausasiba #âis !nâ ûhâ lgaugu !nâ.

9.11 #Hanugu ge !hao!nâsi dilgauga !gôa tsî ai!gû kai hîa ra #hunuma llædi tsî lnî hâ lhûhâsigu !hao!nâsi ûhâxû#hanugu di !amllarega ûhân xa sîsenûhega, ûhâxû#hanugu #noagudi hîa lhûhâsigu !nâ ra hâna oresa h̄obas !aroma m̄ llgui#amdi !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka hâse ra !gûllarega, tsî mâsenxa mîmâidi hîa lgau ra lkharisi tsî !hûbaisi #hanulli !gaolluiga !oa hâga ra !gôa!gâse. !Hûb, llau tsî hailgomdi hîa lguis xa !nâsa lhûhâsigu xa ra sîsenûhen tawa i ge lgaugu !omgudi hîa lhûsigu llægu ra hâde oresa h̄obas di lgauga lgailgai!nâhe tamas ka io nî #nuwikhâihe.

9.12 #Hanugu tsî aitsama mâbasen !âlhuru-aon ge nî dîtsâ lhôakaob llama!khunis lkha hâba llkhaesa ûhâxû#hanugu #hunuma llædi tsî hâ lhûhâsigu hîa ûhâxû#hanugu di !amllarega ûhân tawa, !hoa#harugus tsî llhaos lkha, tsî lhûhâsiga llkhâsigu lkha lgailgais !nâ-û.

10. #Hanulli tama ûhâxû#hanub

10.1 llNâ llaposa tama ûhâxûlgauga !hûb, llau tsî hailgomdi tawa hâpa, gu ge #Hanugu nî #an!gâ lgau!nôa-i ai tsî !gôa!gâ llnâ hâ a #hanulli #hanuga !hû!nâsi #hanugu !naka, lgaugu hîa ra amab mâsib dîba ra #an!gâ tsî lhûhâsi, sâullkhâsib tsî #namipeb di !gâi lgauba. #Hanugu ge xoallguigu tsî #hanumâde nî ai!gû kai igu llnâti i llaposa tama hâ ûhâxû lgauga #an!gâ tsî m̄. Dilgaub nê xoallguigu tsî #hanumâde !noma!khô kais ge

- lhao!nās, surib sausasib tsí lḡūbas texnise tsí #hanullí #khâ!nāsa tsâlkhāsa lhûhāsigu tsí lḡuilḡuibe khoena mās lkha nî dîhe. !Ḡōsase gu #Hanuga nî lom#oaxas llaposa tama hâ ûhâxû#hanugu disa hîa ra kai lnōb does xa !aromahega nî #an!gâ.
- 10.2 #Hanugu ge nî llapollapo î i hoaraga dâ!harode hîa llaposa tama ûhâxû#hanub #ama ra ûhedi nî !ḡûllaresa mâ hâ lḡui#amdi !hû!nāsi tsí !hûbaisi #hanub !naka, tsí !ḡōasiba māsēnxa mîmâidi lgau ra lkharisi tsí !hûbaisi #hanumâ !gao!gaogu ai, lḡausa #hanub #âuloahâ omna māhes dib tsîna !khō#gâ hāse.
- 10.3 Mâllae lḡuis ka xawe gu ga #Hanuga #hanullí #an!gâsa llaposa tama ûhâxû#hanuba #an!gâsa mā, os ge nēsa lhao!nāhe ra, suriba ra #an!gâ dîlḡaugu, tsí lō-aisa !ḡōasiba llnāpa llan hāna ûhâbasa. llNāti dīs !nâ-û gu ge !Hûga ō-aisa #âisa #gari-aon tsí #khari #ûkuru-aon ai nî #nûi. Nē dîlḡaugu ge #ḡāsoasa #hanullise ûloahes loabadi tsí #ganlḡauga lorolorosa ra illkhâ kai. #Hanub ge nî lḡūba texnise tsí #hanullí #khâ!nāsa lhûhāsigu tsí llhao-aona māsa.
- 10.4 #Hanugu ge hoaraga lgau ra dâ!harode nî û #hanullí tama ûhâxû#hanuga llkhaemâisa hîa ra kaise !gomlḡausa #hanullí tsí #gae#ḡuis #gaolkhāde !hûba sisenūsa !khuni tsí #nuwikhâidi llnâ !hûb ai. Omkhâis #gaolkhâdi ge nî !ḡāsa, supu tsí sî!nāhe llkhâ, tsí !gomsib !ḡûllares diba llnāti lorolorosa.
- 10.5 #Hanugu ge nî dîtsâ lhōakaoba llkhaesa, !ḡōsase larosen ra #haisise xūna dīs, mîllḡuiga ra dî khoena !ereamxase ûhās, tsí llapollapos lkhâllhûi tama mîllḡuiga ūs nî llnātimīs ai dîhesa.
- 10.6 #Hanullí #an!gâsa llaposa tama ûhâxû#hanuba mās ga illoa, o gu ge #Hanuga llḡaris !nâ ra dîhe !hae#uidi hîa ra mâ hâ !hû!nāsi tsí !hûbaisi #hanumâdi !û#amde nî llkhaehe, tsî ra lgau ra #gaolkhâdi 16ll !Âb didi lkha !ḡûllarese.

Tani!kharus tsî lnî hâ lkharalkharadi ūhâxū#hanugu tsî lgui#amdi ai

Nē !âb ge #gae#guis ūhâxū#hanub !hüb, llaun tsî hailgomdi disa ra gowalî, mâ hâ #hanugu tsî !gaellaresa lgui#amdi ga tani!kharuhe tamas ka io llkhawa mâhe mäsénxa tsî #âi!gâhe tama lgaugu ai lmagu!khaigu !nâ-ū, #harugudi ūhâxū#hanugu !nâ lguiridi xa !aromahe hâse, !hüba lguilguis tsî lnî hâ llkhawa lguiros dīlgaugu, matare-oas, llkhawa lgoras dī-unudi, ūlhanas tamas ka io matares.

11. lAmagu!khaigu

11.1 lGau i rapa gu ge #Hanuga mû#an tsî lllkhâ kai #hanu tsî #haitsise ra dīhe lmagude tsî lkhuwi#ui llama!khaiga lnâ lgaub ai tani!kharus #hanu sisenūs tsî lhonkhoebas !hüb, llaun tsî hailgomde. lAmagudi ra ūhâ#hanugu !nâ sisenxa !khaigu ge, #Hanuga nî lapolapo hoa dâ!harodi ra mâ hâ lgui#amdi !hü!nâsi tsî !hübaisi #hanugu !naka, tsî !gôasiba mäsénxa mîmâidi lgau ra lkharisi tsî !hübaisi #hanumâ !gao!gaogu ai. lGausa #hanub #âuloasa omna mâhes dīb tsîna !khô#gâ hâse. #Harugudi ūhâxū#hanugu !hüb, llaun tsî hailgomdi didi ge !hü!nâsi lgaragu !hüba sisenūs digu ai nî dīloaloa tsî !uru omkhâis lguibade !khom!nâ tide.

11.2 #Hanugu ge sīsengu !gâi sisen#uiba ūhâ tsî #haitsisib lmaxū!khaigu diga nî lllkhâ kai tsî lhaosa ai!gû kai lguitikō māsigu tsî lllkhāsigu !naka hoa lkhāga ra !gâiba lama kai tani!kharudi ūhâxū#hanugu didi hîa ra #noagus tsî mâhō-o!nâsiba lorolorose; tsî ra !khōlgarasase sisenūs !hüb, llaun tsî hailgomdi, tsî sâulgaras #namipeb disa ai!gû kaise; #hanu-ai tsî lguitikōse sisenūs lumisa luigu hîa !hüb, llaun tsî hailgomdi lkha !gaellaresan lnâ lgau ra lhü!khô-amdi !oa hâdi; khora#uis sâullkhāsib lllkhāsigu dis; tsî larosen ra lhaos lgâsan disa #khânâ. #Hanugu ge dâ!harode nî ū harebeo!nâ sisen#uigu !â!nâsi lhûhâsigu, #hunuma llan#gâ-aon tsî lgâsa khoen ai hâga llkhaes !aroma hîa hoan !nâ !hüb #ama hâ llama#harugub, !hüb lhaolhaos tsî lgaise sisenūs !hao!nâsi lgaugu ūhâxū#hanub digu dis. #Hanugu tsî lnî !âlhuru-aon ge ū!oasa lgaugu, ailgause lhûhâsi, !hao!nâsi tsî #namipeb di ū!oasa

lgauga nî #an!gâ, lîgu hoallae !gâise !oabahe tsî mû#amhe tama hâ llamagu!khaigu !nâ xui-ao. !Hûgu ge hara !gâi!gâgu lhûhâsigu diga nî llkhauba lgau ra xoallguigu tsî #hanumâdi hîa ûhâxû#hanugu #ama hâga.

- 11.3 #Hanugu ge xoallguigu, #hanumâdi tsî mû#am ra !amllarelgauu tsî !nande nî #nubi î di #haiti tsî !gâi sîsen#uiba ûhâ llamagus dîga llapollapo, lgorasa dî tama #gâsaos tsî lnûguxa tama hâ dîlgauga llkhae. #Hanugu ge #gae#guis di dîlgauga nî supusupu llamagu!khaib !nâ lhaos lgâsan tsî kaise #khawusan nî !an kaihe !khaisa #gôsens !aroma.
- 11.4 #Hanugu tsî nau !âlhuru-aon ge nî llapollapo hoa #an#andi llamagu!khaigu #harugudi tsî #an#andi llamagu!khaigu harebedi a #haiti tsî harase #habase #an#an, sâusasib !khâikhomde ra !gôa!gâse. #Hanugu ge nî mû#am nê #ansa tsî dâ!harode û llamagu!khaigu ga #khoadîxa sîsen#uiba ûhâ tamas ka io ra #khabu#âi kai hara tsî #hanu-ai llamagudi !nâ lhaosa.
- 11.5 #Hanugu ge lgausa tsî #gom!gâhe llkhâ xoamâis !amllarelgauga nî #nubi, aillgause !hûna xoamâis, hîa ra hõhe llkhâ #ansa ûhâxû#hanugu tsî lgui#amdi #ama mâse, î-i ûhâxû#hanugu di !norasasiba larosen kaihe tsî #ganlgaub tsî llkhõllkhõsasigu #harugudi diba lololorohe.
- 11.6 #Hanugu ge lûilgâde #nubi tsî nî llkhauba #hanullî ûhâxû#hanugu llõ!gau go taras tamas ka io aob, laokhoen tsî lnî hân hîa ûhâxû#hanuba ûhâse lgauhe taman xoamâisa !amllaregu !nân tsîn hoana llkhaubas !aroma, aillgause !hûn xoamâidi.
- 11.7 #Hanugu tsî #hanub !auga mâ !âlhuru-aon ge sîsen kaihe ra û!oahesa lnõllguiga nî !gôa!gâ. lîin ge sîsenxa kais nê lnõllguigu disa #habase #an#an tsî nî mû#am, lnâ llamagu!khaigu sîsenxasigu ai lhôakaob hîa llama!khunis lkha ra !gûlhaoba llkhaes !aroma, !gôsase #haitise #an#ans !nâ-û.
- 11.8 #Hâ#hâsasib #kharilnõb xûkuru-aon lhûb di #ûllaposasib tsî lhûhâsib di mâhõxasib laroma, #Hanugu ge nî llapollapo llamagu!khaigu di sîsengan ra llkhâ kai soab ai ûhâxû#hanugu #kharilnõb xûkuru-aon diga llkhauba !khaisa.

12. llGuiridi

- 12.1 #Hanub tsî aitsama mâbasen !âlhuru-aon ge nî #an!gâ !ereamxa #hanub di tsî aitsama mâbasen llguiridi a #hâ#hâsa !khaisa #ûn llaposasiba !gâi!gâis !nâ. !Ereamxa #gae#guis ûhâxû#hanub !hûb, llau tsî hailgomdi dis ge ûhâxû#hanuba ûhâ khoena ra #gao#gao!nâ, îin !ereamxa llguiride dî nê luigu !nâ, hâhâ nî !hana#gâs tsî #gariba laro!nâ tsî hâ as xa kai hõ#gâba !aromasa. #Hanugu ge !ereamxa llguiridi hîa ra !hûb, llau tsî hailgomdi !nâ dîhena ai!gû kai tsî nî #khâ!nâ hîa ra #haba lhûhâsib, sâullkhâsib tsî #namipeb llgûbade #khâ!nâna !kharaga #garilgaugu di !amllaregu !naka. #Hanugu ge nî llapollapo hoa dâ!harodi

ra !gùllare mâ hà !lgui#amdi !hù!nāsi tsî !hūbaisi #hanugu !naka, tsî māsēnxa mîmāidi !gau ra !kharisi tsî !hūbaisi #hanumā !gao!gaogu ai !gōasib !nā dīloaloasa.

- 12.2 #Āi!gâ da ka #khari !hūlâ xūkuru-aon tsî !līn di !nandi omkhâisen ra !hūgu !nâ ge kai !âba ūhâ #garib !lguiridi !nâ hîa ra !gaisase mālārose #ûn !lposasib, !gaisase #ûs, !gâba lari#uis tsî #namipeb di !lkhawa ūis, gu ge #Hanuga !lguiridi #khari !hūlâ ūhâ-aon dide nî #khâ!nâ, tsî hoa!nâ-aixa tsî aitsama mâbasen #khari !hūlâ ūhâ-aon māsiga #âis !nâ ūhâ !lguiride.
- 12.3 Hoa !gaugu #harugudi digu ūhâxū#hanugu !nâ hân hîa ge !hūb, !laun tsî hailgomdi !nâ !lguiris xa !aromahen ge #haitise nî dîhe !gau hà !hū!nāsi !âb di xoallguigu !kha ra !gùllarese tsî !gūbadi !hūhâsi tsî sâullkhāsib lomkhâis tsî hâhâ nî khoen omkhâis hîa #khari !hūlâ-aon ai !ammâisase.
- 12.4 !Ereamxa !guridi ge #khôadī tide, !ûilgâ ūlhanahes #hanullî ūhâxū#hanugu !honkhoen tsî #namipeba #khôadīs !oagu, tsî khoesi #hanuga nî !gōa. !Nāti ī !lguiridi ge nî sîsenxa kaihe !gaellares !nâ !gau hà !harigu #hanub digu tsî !ā!nāsi !honkhoen ūhâxū#hanugu dīn !hūb, !laun tsî hailgomdi #ama, !līn di #hanullî ūhâxū#hanuga ra !gōa!gāse. !līn ge nî !gūba !n !aruf !âsa !huru xoallguigu di !gūbadi !nâ, aillgause !gâba lari#uis, #ûn !lposasib tsî hâhâ ra sîsenūs !hūb, !laun tsî hailgomdi !nâ; #khâ!nâ !ā!nāsi !hūhâsiga; mālāro !garo!ān omkhâis kōse; ai!gû kai tsî !lapollapo #ûna !khî-ūs !amllarega; huikhâi !hūhâsi tsî sâullkhāsib di hâhâ ra omkhâisa; sîsēnga #nubi; dawa!nâ !ûilgauga; !hūb tsî !līb di khoena domdore kai, !gâsan tsî hoan !gâ-ai a #khawusana; tsî ra dīloaloa !hū!nāsi #hanumādi tsî !hūbaisi !uru sîsēngu di !nōllguigu ai, tsî !lkhâti, sîsenxa !lkhâ i apa, !lgui#amdi hîa !nōllguigu !Hūbaisi Sîsēngu !Nans (ILOs) !kha ra !gùllarese.
- 12.5 #Hanugu ge nî !gau ra !hoa#harugudi tsî !hao kais !nâ-ū, #haitsi !lgaragu !nōb tsî !gaub mā-amsa #harugudi ūhâxū#hanugu !nâ tsî nî xoa!gā!gāsa tare-i a kai !nōb di #harugu !khaisa !līn di !hū!nāsi māsib !nâ.
- 12.6 #Hanugu ge nî !gûilgâde mā tsî !lās !kha #hanullî ūhâxū#hanugu, khoesi #hanugu, !ûilgaugu, #ûn !lposasib tsî #namipeba !lkhaua !lkhōllkhōsasigu !oagu hîa kai !nōb di #harugudi ūhâxū#hanugu dide xu !hui !lkhāna. !Nāti ī !ûilgâdi ge !līgu !gapi i ka, o !kharulkhāhe tide !nōga mā-amsa !hūn di #harugudi !nāna #nûi#gā !lkhâ, tsî nî mû#am māti di !lā tani!kharudi hîa ra !lgoe hà !nōba !nāde nî mā-amhesa, aillgause !haosi#nūs di mā-ams !kha. #Hanugu ge nî #âi!gâ !nōb di !khî-ūba #an#an#uisa tsî !lguiris di !gaugu hîa kai !nōb ai ūhâxū#hanuga tani!kharus !lguiri-aon !lgas !nâ lam tidega, tsî nî !gaellaredi !nâ sîsenllareb !ā!nāsi ūhâxū#hanugu !honkhoen !kha hâga #gao#gao!nāse.

- 12.7 #Hunuma !haodi tsî lîdi di lhûhâsigu di mâsib !nâ gu ge !hûga nî !lapollapo hoaraga dâ!harodi lgui lgaub ai mâ hâ !lgui#amdi !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka ra !gûllaresa, tsî !gôa!gâs mäsensa mimâidi hîa a sîsenxadi lkarisi tsî !hûbaisi #hanumâ!gao!gaogu !naka, tsî nî !khô#gâsa lgau ra !khaigu ai !Hûbaisi Sîsen-aon !Gaellares !Nans (International Labour Organisation Convention No 169) hîa #Hunuma tsî !Hao!nâsi Khoen !Norasa !Hûgu din tsî !Hûbaib !Aedi !Gara!âs #Hanugu #Hunuma !Haodi dis tsîna !khô#gâ hâse. #Hanugu tsî lnî hâ !âlhuru-aon ge !gâi #gom!gâgus !hoa#harugude #hunuma !lan#gâ-aon lkha nî dî, mâ-i lgui-i ka xawe i nî !lguiris di projek-i hîa nî !luigu lhûhâsigu a lhonkhoe aina tsâlkhâ-i nî tsoatsoahes ai!â. !Nâti î projekdi ge !gâi sîsen#uiba nî ûhâ tsî !gaisa #âibasensa ûhâ !hoa#harugudi #hunuma khoen lkha nî dîhe 9.9 xoalgoras !nâ i xoa!âhe hâ khami. !Gaollguigu !hoa#harugus tsî !hao!nâs digu nê Daollgaugu digu ge nî sîsenxa kaihe !lguiridi hîa ra lnî hâ lhûhâsigu di !luiga sîsenûn !aroma.
- 12.8 #Hanugu ge hoa tsâlkhâhe hâ !âlhuru-aon lkha nî !lapollapo, lgui lgaub ai ra !gaollguigu !hoa#harugus tsî !hao!nâs nê Daollgaugu lkha !gûllarese, mâsigu hîa ra !reamxa !lguiride hui!nâ tsî !nâs khao!gâ nî !amllare tsî harase #an#an xoallguigu tsî #hanumâdi hîa ra !reamxa !lguiridi, !gôa!gâs khoesi #hanugu dis, tsî ai!gû kais #ûn !lposasib dis tsî !khôlgarasa sîsenûs #namipeb disa #gao#gao!nâse. #Hanumâdi ge nî #gaolkhâ millguigu !lguiridi digu nî !gâsase xoa!âsa #hanugu tsî !lgui#amdi hoa !nandi hîa a millguib di !âde. Millguigu !lguiridi digu ge !hû!nâsi tsî #hanullî !amllaregu tsî !lguiris !lgaragu ai nî dîloaloa.
- 12.9 !Hûgu ge nî !llkhâ kaiba !lguiride hoa !gaugu #harugugu ûhâxû#hanuga, !lîxûdîbasens tsî !gaelhaos millguigu, !gaollguigu !hoa#harugus tsî !hao!nâs nê Daollgaugu lkha !gûllaresa, !nân hîa ûhâxû#hanugu, !naka mâ #hanuga !khô#gâ hâse, ge tsâlkhâhe !llkhâ. #Hanugu tsî nau lgau ra !nandi ge !lguilguibe khoen, laokhoen tsî lhûhâsiga nî #an kai !lîn di ûhâxû#hanugu xa, tsî hui!nâ !n !lîn di !hoa#harugudi tsî !lhaos !llkhâsiga omkhâi, !khô#gâ hâse #ansen hui!nâsa #gaohes rase mâsa.
- 12.10 !lguiridi hîa kai !nôb #haruguga ûhâxû#hanuga diga !khô#gâ hâdi, !lîxûdîbasens tsî !gaelhaos millguiga !khô#gâ hâse, ge ra #âi#amhe, !Hûgu ge nî !lgûba !llkhâsiga !kharaga !nande mâsa !n ai!â ra dîhe !norasa !lî#û ôa!nâde dî, !lnâ hâ !llkhâ !gâi a tamasa ka io !gâi tama sîsen#uigu !lnâ !lguiridi ûhâxû#hanugu, #ûn !lposasib tsî ai!gûxa mû#ans #hanub #âuna #ûn, ûilgaugu tsî #namipeb ai ûhâ !llkhâgu xa. #Hanugu ge nî !lapollapo mâ hâ #hanullî ûhâxû#hanugu tsî #gaolkhâs, !lnâ !hao!nâsi tsî !lposa tama hâ ûhâxû#hanuga !khô#gâ hâse, ge !lapellguisase tsî !khâllhûi tamase nî #gai#nûllkhâhe, tsî !llkhâti #hanugu tsî ûilgaugu !nî khoen digu hîa ra nê !lguiris xa tsâlkhâhen, aillgause #khari !nôb xûkuru-aon. Nê dîlgaub ge !hoa#harugus !nâ-û

nî hoa tsâlkhâhe hân lkha dîhe !gaollguigu !hoa#harugus tsî lhao!nâs nê Daollgaugu lkha ra !gûllarese. !Hûgu ge nî llapollapo mâ hâ ûhâxû#hanugu lnâti t̄ llguiridi xa #khawu#khawuhe tidesa.

- 12.11 !Gaellares !nâ hâ !nandi ge hoana !khô#gâ hâ #ansa nî mǎ tsî lnâs lkha llapollaposa hoa !â a khoen ra lhao tsî #an#anhesa !hoa#harugudi !nâ, tsî nî ôa-am mîlguigu ra xoamâihe tsî lnâu!âhesa hoan hîa ra tsâlkhâhen xa. !Hoa#harugudi ge !haolgorasa dī tide tsî surisausasiba #âis !nâ nî ûhâ.
- 12.12 llGuiri-aon ge !ereamxasiba ûhâ !hû!nâsi #hanumâdi tsî #hanuga !gôa!gâ tsî ûhâxû#hanugu naun diga mû#an tsî !gôa!gâsa, tsî #hanub hoa!nâ-aixa !gaollguib #hanub di tama !âlhuru-aon diba saosa Daollgaugu !nâ i mâse. llGuiridi ge tsâse #ûn llaposasib tsî #namipeba hîkâkâs !nâ !âsa lhuru tide.
- 12.13 #Ansen hîa ra #Hanugu, llguiri-aon tsî lhonkhoen ûhâxû#hanugu dîn, llau n tsî hailgomde !oabade dīban ge nî mîllgui sîsenxasiba llkhân as kōse !oabaden ra mǎ laeb ai dīsa, nēsi i ga lō-aisase #ganhe tamas ka io #ganhe tama hâs hoasa.
- 12.14 #Hanugu tsî tsâlkhâhe hâ !nandi ge nî !âsa lhuru !gâi sîsen#uiba ûhâ mû#ams sîsenxa kais tsî sîsen#uib mîlguigu dib hîa kai lnōb di #harugudi ûhâxû#hanugu !nâ, llîxûhōbasens tsî !gaelhaos mîlguigu tsîna !khô#gâ hâse. #Hanugu ge dī-unu!nâ ra dâ!harode #hâbasa i apa nî û mîlguide llgarillnâs !aroma tsî ûhâxû#hanub tsî lnî hâ #hanuga nî llkhauba, tsî tsû hâ !nandi nî dâ!harode #gan lgau!nôaga nî mǎ.
- 12.15 #Hanugu ga llguiri tamas ka io llguiride !auga !hûgu!nâ ai!gû kai, o gu ge nî llapollapo llīgu dīlgaub ra !gûllaresa ûhâxû#hanuga llkhaubas, #nûikhâi!nâs #ûn llaposasib dis tsî llīn di mâ hâ llgui#amdi !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka, tsî !gôa!gâs māsēnxa mîmâidi hîa a sîsenxadi lkhari si tsî !hûbaisi #hanumâ!gao!gaogu !naka.

13. !Hûba lguilguis tsî lnî hâ llkhawa lguiros dīlgaugu

- 13.1 lGau rapa gu ge #Hanuga nî #âi!gâ !hûba lguilguisa, mǎ!khunigudi tamas ka io lnî hâ māsēnxa dīlgaugu llkhawa lguiros di !hûlârodi tamas ka io lârodi, lhonkhoen tsî sîsenû-aona hui!nâs !aroma ln̄n di !hûlâros tamas ka io llī-i di !ârosa !gâi!gâi, #ûn llaposasiba ra huikhâi!nâse tsî !garo!âlkhariga hâhâ nî lgaub ai omkhâisa lkhô#gâ hâse. #Hanugu ge nî mû#am î di hoa dâ!harode !gûllhao llīgu di mâ hâ llgui#amdi !hû!nâsi tsî !hûbaisi #hanugu !naka, tsî !gôa!gâs māsēnxa mîmâidi hîa a sîsenxadi lkhari si tsî !hûbaisi #hanumâ !gao!gaogu !naka, tsî llapollaposa lhao-aon lorodomma !gâise ûi hâsa nē saogub

khao!gâ ai!â ge mâ i lgaub lkha i ga lgopellnōheo. Nē dīlgaugu ge nī sīsenūhe llhūisa lgaugu †gui!nāgu lhonkhoen tsī sīsenū-aon diga lgui †hanulli llkhawa lguiro tsī !hūllares !aroma.

- 13.2 lGau rapa gu ge †Hanuga nī †âi!gâ !hūb marisâu†gaedi †nubisa, !hūba lguilguis saogugu di !âse tsī hōsa tsī llaerob lgaiba !hūlârode ūhâsa llidi nē domdore-aona nī māhes kōse.
- 13.3 lGau rapa gu ge †Hanuga nī †âi!gâ †gao†gao!nâ tsī llkhā kaisa !hūba lguilguis tsī !hūb marisâu†gaedi †namipeba llkhauba tsī omkhâi!gao!gaob projekdi llkhāsib lguri ūhâb !hūba hōbasensa llnāti ī †hanub projekdi, tsī tsāllkhāsa lhonkhoen, †gari-aon tsī †khari lnōb di †ūkuru-aona !hūba matares ase mās lkha in llās xa mā-amhe ai!gūsa, tsī larosa ūllkhīb âna.
- 13.4 llNā lgoralās †khari laokhoen !garo!âdi tsī hailgomdi dis †gui !ârodi !nâs, i ge llnāpa ūllkhība kurus †ganlgauba ra larosen, o gu ge †Hanuga !hūba lguilguis tsī !hūb marisâu†gaesa †âi!gâ llkhā llnā omkhâib llnā !garo!âdi tsī hailgomdi diba !gâi!gâis !aroma. †Hanugu ge nī ūdawasen !hūba lguilguisa sīsenūsa, lgoralās ra harebesa llkhī-ūpa, ailgause llkhōllkhōsasiba loroloros tamas ka io !hana†gāba †gui!nāgu kais. !Hūba lguilguis di projekdi !garo!âde !amllare-unus dis !aroma i ge nī †gâ!nāgu kaihe †khâ!nâs saogugu †gari-aon !aroma hāgu lkha, ailgause dī-unus lhana†nâs !amllaregu lgaugu tsī llānāsi daogu dis. Dā!harodi ge nī !amllarehe llguiris !hūba lguilguis llkhaubas !aroma, hānīllaebe di llkhawa lgora!ās lguilguisa !ârodi disa !khâis lkha.
- 13.5 †Hanugu ge dītsāllgaugu llkhawa lguilguis dīlgaugu !gōsase llnā !ās tawa ra lgauga nī !amllare. llNāti ī dītsāllgaugu ge lhūhāsise, sâullkhāsib !harib ai tsī †namipeba hâhâ ra lgaub lnâ !khōlgara, tsī surisausasiba †âis !nâ nī ūhâ. Dītsāllgaugu ge !gaollguigu tsī llgūbadi dī-unus dīlgauga nī †gai†nūllkhā; domdore-aon; tsī omkhâis llkhāsib tsī †ans dis †hanub di !harib ai; aitsama mābasen !âb, !nandi †gari-aon tsī †kharilnōb xūkuru-aon, llau!khō-aon, tsī hailgomdi sīsenū-aon, tsī llkhāllkhā†uisa khoen. †Hanumādi ge !gāsa tsī supu †ganlgaub â-i dīlgaugu !amllare-unus !hūlârodi tamas ka io !hū!âdi tsī sīsenūlgauba nī †nubikhâi.
- 13.6 †Hanugu ge lgau ra lūilgâde nī †nubi projekdi !nâ llkhawa lguiros dīlgauga ra sīsenūse. Hâ ga lguilguibe khoen, lhūhāsigu tamas ka io khoen hīa tsāse projeksa xa tsāllkhāhe llkhān ge nī lhao-ūhe tsī hara †ansa māhe lgau ra gowagu !nâ. Texnise tsī †hanulli †khâ!nâs ge nī māhe. llHao!nâhe ra tsī surisausasiba †âis !nâ ūhâ dīlgaugu ge nī sīsenūhe, †hunuma khoen di †hanuga ra !gōab !nâ ūse. †Namipeb lūilgâdi ge nī †nubihe î-i †namipeba hīkākāsa llkhaehe tamas ka io nī lorolorohe tsī kurus di !kharagusiba ra †oa!nâhe tsī mādawas llkharalkharadi hīa nī !gâi !hūba †gae†guis, !gâi dīlgaugu tsī hō-oasa lomkhâi kai.

14. Matare-oas

- 14.1 |Gau rapa, !hū!nāsi māsiba #āis !nā ūhāse, gu ge #Hanuga nī #āi!gā matare-oasa #oa!nāhe ge #hanusi ūhāxū#hanugu !hūb, !laun tsī hailgomdi diga. #Hanugu ge nī !lapollapo hoaraga dā!harodi !gui !gaub ai mā hā !gui#amdi !hū!nāsi tsī !hūbaisi #hanugu !naka ra !gū!lāresa, tsī !gōa!gās māsēnxa mīmāidi hīa !gau ra !kharisi tsī !hūbaisi #hanumā!gao!gaogu !naka.
- 14.2 |!lkhā i ka, o i ge #hunuma !hū!ān tamas ka io !hūde nī mā-oahe !nān hīa ge #oa!nāna tamas ka io !līn di lumi-aona, mīlguib !hū!nāsi #gae#gui-aon diba !oa. !Nā #hunuma !hū!ādi tamas ka io !hūdi ga mā-oahe !oa, o gu ge #Hanuga !haese tsī #hanu-ai marīn matare-oas tsī/tamas ka io !nī hā !hū!ān tamas ka io !hūde nī mā, tsī !nās !kha #hanu-ai sīsēnūs hoa tsā!khāsa khoen disa nī !lapollapo.
- 14.3 |Gau rapa, #āi#hansendi #hunuma khoen didi matere-oas xa hādi ge !hū!nāsi māsīgu tsī !hūb #hanumādi tsī #hanugu !oa nī gowalīhe.
- 14.4 |#Hanugu ge surisauasiba ra !gōa!gā xoallguigu tsī #hanugu tsīna nī !amllare hīa ra !gāsa, #haisi dīlgaugu matare-oas diga māga. Matare-oas dīlgaugu ge harase !gau ra gowagu !nā nī māhe. #Gaolkhā-aon ge #āuna huiba nī māhe, #hanullī tsī hui!nā #hanullī mākō!khās, hoaraga !khaidi nī dītoahes kōse. #Hanugu ge nī mū#am ī-i matare-oas di #gaolkhāde !haese sīsēn#amhe. #Hābasa i apa i ge !gāi!gāb !kha #gaolkhā-aona #khā!nās !oabade nī māhe in !līn di ūhāxū#hanuba xu !gāiba domdore tsī !līn di !gui#amde dīloaloa. Ai!gūs sīsēnxa kais dis ge #habase nī #an#anhe.

15. !lKhawa !gora#uis dī-unudi

- 15.1 |!lKhawa !gora#uis dī-unudi ge #haba tsī #hanu-ai ai#hanub !hūb tsī !khō#gā!nāsa !garolkhari omkhāisa a !kai !lkhā. Nēs ge, !gau ra !hū!nāsi māsib !nā, #Hanuga #āilgā !lkhā #hanub !hūna māsā, māsēnxa tsī !lamagu!khaigu #ganlgaugu ai !gao!gaosa dīlgauga !oa, tsī !lkhāti ūlhanas !guri !honkhoahe !hūb, !laun tamas ka io hailgomdi hoa khoen !aroma.
- 15.2 |#Hanugu ge nī #āilgā mātīkō kaisiba ūhā !hū!ā-e i khoe-e nī hōsa xoallguib ase sīsēnxa kais !lkhawa !goras dī-unudi māsiba !oa.
- 15.3 |!Hū!nāsi māsiba loa tsī !hū!nāsi #hanumāts tsī #hanuga !oa, i ge !lkhawa !gora#uis dī-unude kōllīhe !lkhā !hūhāsi, sāullkhāsib tsī #namipeb !aromadi !aroma, hoan !nā, !nāpa i !gapi !harib di !honkhoesis !hao!haosa !gaellaesa !gom!gausa !harib !garolkharib di !gāb hīa !hūosib, !laun tsī hailgomdi !nubisib ai !naohe !lkhāb,

15lî !Âb di lgaraga !oa, #hanugu hoaraga #hanusî ūhâxū#hanugu di lhonkhoena. lKhawa lgora#uis dī-unus ge nî lguitikō ai#hanuba aorekhoegu tsî tarekhoedi tsîna !hūb, llaun tsî hailgomdi lga hâse nî llapollapo lkhâ.

15.4 Hana gu ga #Hanuga lkhawa lgora#uis dī-unusa sîsenxa kaisa lhûio, o gu ge nî llapollapo hoaraga dī-unudi ra !gûllaresa mâ hâ lgui#amdi !hû!nâsi tsî !hūbaisi #hanugu !naka, tsî !gôa!gâs māsēnxa mîmâidi hîa lgau ra lkhari tsî !hūbaisi #hanumâ!gao!gaogu !naka. Dī-unudi ge #hanusise saohē tsî nî sîsenxa kaihe !hû!nâsi #hanumâdi lgaragu lkha ra !gûlhaose. #Hanugu ge !amllareb !hoa#harugub diba nî lllkhâ kai, !gaollguigu nē Daollgaugu digu lkha ra !gûllarese, lkhawa lgora#uis xa tsî #hâsigu hoa !nandi diga lguitikō kai, tsî sîsenūhe nî dīlgaugu ai. !Gaellaredi hîa !Hūb; lhūhâsigu; aitsama mâbasen lhūhâsib !gaelhaos; aitsama mâbasen !âb, #gari-aon !gaelhaodi tsî #khari lnōb di #ûn ūlkhîb kuru-aon, llaun, tsî hailgomdi sîsenū-aon; tsî lnî hâ !nandi dīn hoan ge nî omkhâihe. Marisi tsî lnî hâ mâdi hîa ra domdore-aona xu !âubasenhedi ge lgaub lnâ nî hâ tsî llna lkhâba loan a surudeb !nâ mâi tide. lNân hîa ra lln di ūhâxū#hanuga !hūb, llaun tsî hailgomdi !aroma mällnân ge lguitikō matarede !napetamase nî !khō!oa #hâbasa tama hâ #hanimâib ose.

15.5 Hâna igu ga #Hanuga lkhawa lgora#uis dī-unude sîsenxa kaisa lhûio, o gu ge llgūbadi dī-unus saogugu dide lgāsase lguilâ tsî nî lgau#ui mâ !hūn lkhawa lgora#uisa xu !norasa !khaisa. lNâ #â!lnâllguihe ra domdore-aon, ailgause laokhoen lnân hîa ra lgâu-ai !hanana ôan, tarekhoedi, #naumâi llanlguigu llan#gâ-aon, lgoa#gari-aon, !nae!khais !nâ khaohâ kaisan, !hâumâisan, #khamkhoen, #hunuma llan#gâ-aon, sâ-aon tsî #khari #û kuru-aon lnân hoana !khō#gâ hâsen, ge !gāsase nî xoa#namihe.

15.6 lNâpa gu ga #Hanuga lkhawa lgora#uis dī-unude sîsenxa kaisa lhûio, o gu ge xoallguigu tsî #hanumâde nî !amllare lhao!nâhe ra dīlgaugu !nâ-ū, llna hâhâ kais !aroma. #Hanugu ge nî llapollapo xoallguigu tsî #hanumâdi nî domdore-aona hui!nâsa, lhūhâsigu, laokhoen tamasa ka io lguilguibe khoen, !gâi#âu hâ ūib di lnōba hō#gâsa !hūb, llaun tsî hailgomdi hōn ra xūna xu tsî lguitikōse sîsenūhes aorekhoegu tsî tarekhoedi dis lkhawa lgora#uis dī-unudi !nâ. #Hanugu ge xoallguiga nî !gû!gâ hîa sî!nâs tsî !khōlgaras #âibasēhe ra !gâi sîsen#uigu lkhawa lgora#uis dī-unude #hanimâi lkhâga.

15.7 lKhawa lgora#uis dī-unudi ga #âi!gâheo, o gu ge #Hanuga a lkhâ, ti gu ga lkhoreo, o ôa!nâde dī lkhâ lnâ hâ lkhâ a !gâi a tamasa ka io !gâi tama sîsen#uigu lnâ dī-unudi ūhâgu ūhâxū#hanugu, #ûn llaposasib tsî ai!gûxa mû#ans #hanub #âuloa hâ #ûn, ūilgaugu tsî #namipeb ai ūhâ lkhâgu xa. Nē ôa!nâs dīlgaub ge nî dīhe !gaollguigu !hoa#harugus tsî lhao!nâs nē Daollgaugu dis lkha ra !gûllarese. Ôa!nâdi ge sîsenūhe lkhâ !gao!gaob ase lnâ dâ!harodi hîa #hâbasade #an#uis !aroma, domdore-aona #khâ!nâ tsî lkhawa lgora#uis saoguba !gâi!gâi!nâs !aroma.

- 15.8 #Hanugu ge nî !lapollapo !khawa !gora#uis !hüb dī-unus saogub ra loasa !nōb di #khâ!nâs domdore-aon #hâ hâsa mâ !khaisa, aillgause ai#hanub surudeb kōse, !hanasa xūn !gū-ais (asuransis), huisenūxūn, !lamagu!khaigu, texnise huib !garo!ādi ai, !garo!āsa omkhâis tsî omdīb. Hui!nâs !oabadi ge nî !hūllarehe domdore-aon ra !hüb ai hâmasa !oa. !Oasa #ganlgaub !hüb dī-unus dib, hui!nâ !oabadi tsîna !khō#gā hâseb, ge !oega nî !lgau#nūilkhâhe tsî !gaun rapa mari#nūi#uis !nâ !gôa#gâhe.
- 15.9 #Hanugu ge !khawa !gora#uis dī-unude #haiti, !hao!nâhe ra tsî !reamxasib dīlgaugu tsî !lgaragu !nâ-ū nî sîsenxa kai. Hoaraga tsâ!khâhe hân ge nî #hâbasa !gaugu !kha huihe tsî #hanu-ai mataresa hō !hū!nâsi #hanumādi tsî !lō!Āba !oa. Hoa tsâ!khâsa khoen, khao hâ kaihe hân tsîna !khō#gā hâse, ge loasa tsî !gāsa #ansa nî hō dī-unudi #ama, surib ai !ammâisa haiside !khō#gā hâse. Domdore nîse ī khoen ge nî !khowa-amsa !gaugu !nâ-ū !hūihe, tsîn ge nî !posa ūhâxū#hanuga !khō!oa hîa nî #haitise xoamâihega. Ai#hanub !khâsigu #noagude oresa hōbas dib ge !hū!nâsi #hanub !naka nî mâhe. #Hanugu ge nî dītsâ !hōakaob hîa !lamalkhunis !kha ra !gūllareba !khaesa !khawa !gora#uisa dī-unus saogugu !nâ, !gōsase !nâsa #haitisib tsî !hao !nâ-ū.
- 15.10 #Hanugu ge !hao !â a khoen dis !kha nî mû#am tsî !gora!gâ lam#oadi !khawa !gora#uis dī-unudi di saoguga, !gaellaresa #khâ!nâs xoallguiga #khâ!nâ hâse, 15.8 xoalgoras !nâ i xoamâisase, tsî !lîn di sîsen#uigu ai#hanuba !hüb tsî #ûn di !laposasib kōse ūhâsa, oarekhoegu tsî tarekhoedi tsîn !aroma tsî, #hâbasa i apa gu ge #Hanuga !gâ!gâi nî dâ!harode nî ū.

16. !Hū-ūlhanas tsî matares

- 16.1 !lîn di !hū!nâsi #hanumādi tsî #hanugu ai !gao!gaosase tsî !hū!nâsi #gâ!nâgulgaub !kha ra !gūllarese, gu ge #Hanuga !nâ !khaigu #hanub !hüb, !laun tamas ka io hailgomdi #ama hâb ga #hanub !aromadi !aroma #hâbaheo, o !gui nî !hanahe. #Hanugu ge #haiti #âibasensa !gâise nî xoa!gâ!gâ #hanumâs !nâs mâse, #hanullî kō!gâsa !llkhâ kais !aroma. #Hanugu ge nî !lapollapo hoaraga dâ!harodi ra mâ hâ !lgu!#amdi !hū!nâsi tsî !hūbaisi #hanugu !naka !gūllaresa, tsî !gôa!gâs mäsénxa mîmâidi hîa !gau ra !kharisi tsî !hūbaisi #hanumâ!gao!gaogu !naka. !lîgu ge hoaraga #hanusi ūhâxūxū#hanub !honkhoena nî !gôasiba ūhâba, !gōsase #khwusa tsî !hâumâisa !laede, !lib a #am !nōb di #hâbasa !luiga hōba tsî !nâtimîs ai #hanu-aise matare-oa !hū!nâsi #hanuba !oa.
- 16.2 #Hanugu ge nî !lapollapo !lapelapes tsî dīlgaub !hū-ūlhanas dib nî #haitise tsî !hao!nâhe rase dīhe !khaisa. Khoe-i hoa-i hîa tsâ!khâhe hâ i ge nî #an#uihe, tsî #hanuse #an#anhe tsî !hoa#harugu-ūhe hoa !harigu ai. !Hoa#harugudi, !gaollguigu nē Daollgaugu digu !kha ra !gūllarese, ge #ansa nî mâ!kharu !llkhâ a !kharu dīlgaugu #ama #haiti #âibasensa sî!nâs !aroma, tsî nî !gôasiba dītsâlgauga

ūhāba î-i nē lkhomlnās ūilgaugu disa lorolorohe. #Hanugu ge nî sausasiba #āis !nā ūhā lnā aollguisa lhanadi ga !ân hīa lō-aisa !hao!nāsi, #goms tamas ka io #namipeb !gomlgausasib, tamas ka io lnāpa i ga lnā !hūb, laun tsī hailgomde dīs !nā mādē lō-aisase #hābasaba ūilgaub lgāsan tamas ka io #khawusan dibao.

- 16.3 #Hanugu ge nî llapollapo #hanu-ai llkhāsīnōsa hōsa tsī !hae matare-oasa !hū!nāsi #hanumās lkha ra !gūllarese. Hā a lnī lgaugu laegu i ge matare-oasa tsāse, aillgause loalū hā maris ase nî matarehe, #hanuba lnī hā !khō!khuni ra !ās ai nî māhe, tamas ka io llīra lhao hāse.
- 16.4 llUigu ra mā-ams kōse gu ge #Hanuga nī llapollapo sīsēnxa kai ra #nūi#gādi khoen, !khain, marisi tsī lnī lgaugu llkhāsin diga ūhāsa.
- 16.5 llNāpa i !hūb, laun tsī hailgomde lapellguigu di lkharkharas xa !aromahe hāse #hābahe tama kara io, o gu ge #Hanuga #hunuma ūhāxū#hanub lhonkhoena #guro llkhāsiba nī mā llkhawa nē lluiga hō-oasa. llNāti ī llhōb !nās ge hō-oasa #āis !nā nī ūhā, matarehe ra maris di lnōb ra nē ūlhanas !aroma !khō!oahē !khaisa.
- 16.6 Hoa !nandi ge nī dīsā lhōakaob hīa llamalkhunis lkha ra !gūllareba llkhaesa, !gōsase !khāllhūi tamase a lnōsa llkhāsīgu, #haisi tsī !kharaga !khaiga xu hā dīlgaugu tsī !oabadi, tsī ai#hanub llgoa#uis dib.
- 16.7 llNāpa i ga lhae#uide #āi!gāhe tsī #hanu-ai ase !gawalīhe lhūhāsib !gāib !aroma ūlhanas !hūb, laun tsī hailgomdi dis xa !aromahe hāse, o gu ge #Hanuga lnāti ī lhae#uide nī dī tsī hoa tsālkhasa khoena nī lgaub hīa ra llīn di lgau ra llgui#amdi !gōasib, llkhaubas tsī khoesi #hanuga nī dīloaloa.
- 16.8 #Hanugu ge nī lhae#uis ai!ā tamas ka io lkharkharas ga lhūsīsēnūs !nā hā, hīa llkhās lnāpa i nī lguilguibe khoen tsī lhūhāsīga ai#hanuba hōs llīn di kuruxus lluigu dis lnā lhanahesa, o nī ōa!nā sīsēn llkhā a lkhara lgauga tsālkhāhe hān lkha ra !hoa#haruguse, !gaollguigu Daollgaugu dīgu lkha ra !gūllarese, mū#gāb #gōsēns dib lkha, tamas ka io lorolorosa #hāsib !hae#uis diba sīsēn#uisa.
- 16.9 !Hae#uidi tsī doe-ūs ge tā nī lguilguibe khoena llgāuose xū tamas ka io #khawu kai !ū#ams khoesi #hanugu dīs a xui-ao. llNān hīa ra tsālkhāhen ga aitsama huisen llao, o gu ge #Hanuga lluigu ra mā-ams kōse nī lgau ra dā!harode ū #āulora hā !khō!khuni ra hā!khai-i, llkhawa llan!khai mās, tamas ka io māsā ūis ai#hanub kuruxūhe llkhā !hūb, laun tsī hailgomde, māsib māsā !oa.

5 | Î !ÂB

#Gae#guis ūhâxū#hanub dis

Nē !âb ge #gae#guis !khōdanas ūhâxū#hanub !hūb, !laun tsî hailgomdi di xoallguigu ūhâxū#hanugu, !khâsilnōs, !lgui-aimaris, #nûi#gāsa !hū lapellguib, oresa #noagudi ūhâxū#hanugu dide hōbas, tsî hoalkhâ!hūlgoradi !lhōgu disa ra gowafî.

17. Xoakhâis ūhâxū#hanugu dis

17.1 #Hanugu ge !amllarelgaua (aillgause xoamâisens, #hanullî xoakhâib !hūlnō#uis dīb tsî mām#khanidi) !guilguibe tsî !hūhâ ūhâxū#hanuga xoamâi tsî !nās !kha !norasasib ūhâxū#hanugu dība !gâi!gâi!nâ, !nān hīa #Hanub tsî #hanusi !âb, aitsama mâbasen !âb, tsî #hunuma khoen tsî !nî hâ !hūhâsīgu hīa !hao!nâsi ūhâxū#hanuga ūhân tsīna !khō#gā hâ; tsî sisenxasib !ā!nâsi !hūhâsīgu tsî !lamagukhaigu din. !Nā !amllaresa !gaugu ge xoamâi, !ūilgara tsî ūhâxū#hanugu tsî !lgui#amde nî #an#an, !nān hīa nē #hanugu tsî !lgui#amde ūhân, tsî !hūlârodi !hūb, !laun tamasa ka io hailgomdi dīb hīa #hanugu tsî !lgui#amdi !kha !gaellaresase, tsî nēn hoana !khō#gā hâ.

17.2 #Hanugu ge xoamâis di !amllarelgaua nî mā hīa ra !līn di !lō-aisa !gaugu tawa !gause, hâ a khoen tsî marisi !luiga !khō#gā hâse. !Hūhâsīb tsî !hao!nâsīb tawa !gau hâ !khō!nâ #hanugu #hunuma khoen tsî !nî hâ !hūhâsīgu din hīa !hao!nâsi ūhâxū#hanugu di !amllarega ūhan digu ge nî omkhâihe tsî sisenūhe. #Haitsisib tsî sisen!laxasib nau !urudi #ans didi !kha hâba huikhâi!nâs !hūlapellguib di !lapelapes !aroma tsî !nî hâ #âibasendi !aroma, ob ge mā #Hanub hoaba nî dītsâ #gâ!nâgu ra !amllareba #gaekhâisa hīa nî hâ a saomâis !gaugu tsî !nî hâ !hūb di #ans !amllarega !khō#gā hâse. Mâ #gae#guis hoas !nâ i ge xoamâidi ūhâxū#hanugu #Hanub digu tsî #hanub !âb, aitsama mâbasen !âb, tsî #hunuma khoen tsî !nî hâ !hūhâsīgu !hao!nâsi ūhâxū#hanuga ūhâna nî !hao!haosa xoamâis !amllareb !nâ ūhâlgarahē. Hana i ga !lloa ūhâxū#hanugu #hunuma !hao!di tsî !nî hâ !hūhâsīgu !hao!nâsi ūhâxūna ūhâgu dina xoamâisa, tamasa ka io !lanais #naumâillanllguigu !nâs, tawa i ge nî !uisenhe !nūgu ra xoamâide !nâ !â!âgu !nâ dīsa.

- 17.3 †Hanugu ge nî †lgūba †lapollaposa hoa khoen nî †lkhāsib †nā hāsa †līn di ūhâxū†hanuga xoamâis †aroma tsî †ansa †gorasa dī tamase hōsa. †Gau i rapa di ge sisenxa kai ra †nûi†gāde, aillgause †hūn di xoamâi!gao!khaidi ge †oabade ra mā †khaidi tamasa ka io †narimara berode nî †nuwi, †gōab †nā ai†hanugan tarekhoedi, †gāsān tsî †khawusana nî ūhâ †khaisa. †Hanugu ge nî †âi!gā †ā!nāsi †anse †oaba-aona sisenūsa, aillgause †hanu†ansen, mīlguigu †gaekhâi-aon, †hūnōl†nā-aon, tsî †hūhâsi †ansenna †n †ansa ūhâxū†hanugu xa khoena mība.
- 17.4 Sisenxa kai ra †nûi†gādi ge supusupusa dīlgaugu tsî †ās tawa ra †gau texnologiba nî ū!oa tsî †nā †gau ai †ganlgaub tsî †laeb †oabade nî †lkhael†nāheba a loroloro †lkhā. †Hūb soab di †ōrisasib †hūlārodi †aroma tsî †nī hā †hūdi ge nî †âu hā i †līna †gailons ai †i- †ās †hāsiga sī!nāhe, †arosen ra †gora†gās †ōrisasib ga māhe †lae-i †khaog!gā i ga †hābaheo. †lkhā kais sisenūs xoamâisa ūhâxū†hanugu dis, sisenxa kai ra †nûi†gādi ge ūhâxū†hanugu †namipe hā †nade nî †hūllare, †arin †nā †hanuga ūhās, tsî †gora†gās †guisigu dis †hā †nā †hanuga †kha †gaellaresaga. †Xoa†gādi ge †gora†gās †guisiga †oa tsî †hanuga ūhāna †oas tsīna, tsî †lās †kha †nūgu ra tamasa ka io †gūlhao ra †hanuga †an†uis †aroma. †Habase †ansa †goragus †āb ase, i ge xoamāidi ūhâxū†hanugu dide nî †hōhe †lkhā †Hanub †nûi†gādi tsî †ā!nāsi †gae†guidi xa †līdi †oabade †gāi!gāi!nās †aroma. †Ans ge nî †goraguhe †hū!nāsi †guisa †nōgu †oa, tsî †ān †nā †gora†gāsa †haolhaosa †ans †hā ūhâ†hanugu †ama hāsa.
- 17.5 †Hanugu ge nî †lapollapo is †ans †hā ūhâxū†hanugu †ama hāsa hoan xa supuse †hōhe †lkhā, †sāusasib †khâikhomsa †âis †nā ūhāse. †Nāti †i †khâikhomdi ge †ā †hābasa tamase khoen nî †kō!gā †hoakaob †hā †lamalkhunīs †kha ra †gūllareb tsî †mā-amsa tama †harugude nî †khae. †Hanugu tsî †hanub †auga mā †ālhuru-aon ge †arufi nî †dītsā †hoakaob †hā †lamalkhunīs †kha ra †gūllareb xoamâis ūhâxū†hanugu dis †nā †khaesa †arase ra †an†an†ui dīlgaugu, †gaolkhādi, †maris tsî †lāra†uidi †kha, tsî †luni †mā†gās †sēs †ereamde †ganhe hā †oabadi †aroma †mās †kha.

18. †lkhāsīnōs

- 18.1 †Hanugu ge nî †lapollapo †gau ra †amllaregu ra sisenūhesa †hanu-ai tsî †laeb ai ra dīhe †lkhāsīnōs ūhâxū†hanugu dis †ō-aisa †âibasendi †aroma, aillgause †lamaxū!khaigu di sisenugu, †laposa †khō!gādi †marilkhuwis †aroma, †harugudi ūhâxū†hanugu †nā †guiridi xa †aromahe †hāse, †ūlhanas tsî †gui-aimaris. †Nāti †i †amllaregu ge †haba †hūhâsi, †sūllkhāsib, †namipeb tsî †khōlgarasa omkhâis †gūbade nî omkhâi.
- 18.2 †Xoallguigu tsî †hanumādi †hā †lkhāsīnōs †kha †gaellaresadi ge nî †lgūba †lapollaposa †lkhāsīnōs †amllaregu †harugullamaxū!khaigu †harebede ra †gōab †nā ūhāsa, aillgause †hūhâsi, †hao!nāsi, †goms di, †gagasi tsî †namipeb †harebedi ra sisenxa †lkhā †khain ai.

- 18.3 #Hanugu ge xoallguigu tsî #hanumāde nî omkhâi hîa ra #haitsisiba llkhāsīlnōs ūhâxū#hanugu dis !nâ #gao#gao!nâ tsî #gaolkhāse. llAmaxūs #ganlgaugu tsî lnî #ans ge nî xoamāihe, !oe!āhe tsî hōhe llkhā ib !gao!gaoba #ōrisa tsî #gom!gāhe llkhā kō!gādi harebedi digu !aroma.
- 18.4 #Hanugu tsî lnî !ālhuru-aon ge !hū!nāsi llguihesa lnōgu llkhāsīlnōs diga #hanub, #harugub tsî lnî !aroma llkhāsīlnōs omkhâi tsî nî #an#an#ui. !Hū!nāsi llguihesa lnōgu di llaposa lnōllguigu ge lgau ra !hūbaisi lnōllguigu lkha nî !gūllare. llKhāllkhākhāis sisenāon dis ge dīlgaugu tsî !hūbaisi llguihe hā lnōlgauga nî !khō#gā.
- 18.5 Sisenxa kais #nūi#gādi ge llidi llkhāsīlnōs #ans tsî !oe!āde nî mā#ui khoen ai !hū!nāsi lnōllguiga !oa. #Hanugu ge nî dītsā lhōakaob hîa llamalkhunīs lkha ra !gūllareba llkhāsīlnōs !nâ llkhaesa, #haitsisib #ans dib tsî dīlgaugu !nâ-ū, #hanub lluiгу #gae#guis tsî matare-oas !nâ, tsî #harugub marillhōgu tsî lkhubi#uidi !nâ.

19. llGui-aimaris

- 19.1 #Hanugu ge lgaiba ūhā marina lhaolhaosa marillgui-aidi ūhâxū#hanugu lkha !gaellaresase tsî lnā lgaub ai !āsa mālarosa #haba lhūhāsi, sūllkhāsib tsî #namipeb llgūbade sī!nās !aroma. Nē llgūbadi ge #gao#gao!nās llguiris tamas ka io ū!oahesa anu tama sisen#uiga ra llkhae māsiga a !khō#gā llkhā hîa a hā llkhāga, aillgause llama-tsī-llamaxūs tsî lguipa lhaolhaos lhonkhoesis dis tamas ka io lnî hā ūhâxū#hanugu dis. llGui-aimaridi ge nî lhūhāsise, sūllkhāsib !nâ tsî #namipeb xa ū!oasa tanisenlgauba #gao#gao!nā, aillgause xoamāis #harugun dis tamas ka io !gara!ās loasa llamaxūs harebes dis.
- 19.2 #Hanugu ge nî dītsā xoallguigu, #hanumādi tsî #nūi#gādi !amllaregu hoa !kharigu ai mū#amsa hîa llgui-aimaridi ūhâxū#hanugu lkha dīxūxana omkhāis !aroma. llGui-aimaridi xoallguigu tsî #hanumādi ge nî lgau ra !khaigu ai sisenūhe !gāi sisen#uiba marimās lgora!āsa !harigu #hanub tsî !ā!nāsi !oabade mās tsî omkhāis !amllaregu llgau!gaolgaob !aroma.
- 19.3 #Hanugu ge llgui-aimaride #hanu lgaub !nâ tsî #haitsise nî #gae#gui. Sisenāon sisenxa kai ra #nūi#gādi din ge nî llkhāllkhākhāis dīlgauga !khō#gā hāsa !khō!oa. llGui-aimaridi ge #hanu ai nî !gao!gaosa. !Gōakhāis llkhāsīlnōlnōdi dis tsî llgui-aimarisa a llgui-aihe llkhā !gōab marin dira di kō!gādi ge nî #an#anhe. #Hanugu ge llgui-aimarisa ra matare khoena llgoa#uis #hanuba llkhāsīlnōs !oagu dīs disa nî mā-am. #Hanugu ge nî dītsā lhōakaob llama!khunīs lkha ra !gūllareb hîa llgui-aimaridi #gae#guis !nâ ra hāpa llkhaesa, larosen ra #haitsisib lkha llkhāllhūi tamase ra kō!gāhe llkhāsīgu sisenūs !nâ-ū.

20. #Nûi#gāsa lgora#gās soalapellguib dis

- 20.1 #Nûi#gāsa lgora#gās soalapellguib dis ge ra ūhâxû#hanuga tsâlkhâ lliga sîsenûsa #hanullise !hâumâis lkha. #Hanugu ge #nûi#gās xa mû#amsa lgora#gās lapelapede nî dî, tsî nî kô!gâ tsî lgarillnâ lnâ lapedi ai nî dîloaloahe !khaisa, lguitikō kai tsî hâhâ nî lkharisi omkhâis, hâ nî lgûbadi nē Daollgaugu dide ai!gû kaise. Nēs !nâb ge soalawellguiba nî lhaolhao tsî lguilgui !kharaga lgûbadi !hüb, laun tsî hailgomdi dide.
- 20.2 #Hanugu ge nî !hoa#harugus tsî lhaos, tsî mâtuis surib sausasib xoallguigu tsî #hanumâdi #nûi#gāsa soalapellguib di lapelapes !nâ-û omkhâi. lGau i rapa, #hanullî lapelapes !amllaregu ge lapelgaugu tsî lhûlâs di sîsenûs #hunuma khoen tsî lnî hâ lhûhâsigu ūhâxû#hanugu !amllarega ūhân, tsî mîllguigu dîlgaugu lnâ lhûhâsigu !nâ.
- 20.3 #Hanugu ge nî llapollapo #nûi#gāsa soalapellguib di lapelapes nî dîhe !khaisa lgaub hîa ra #an!gâ !hûllaresa !gaellaredi !hüb, laun tsî hailgomdi tsî llin di sîsenûgu llaegu hâb, !khô#gâ hâse surigu mâsiga tsî llin sîsenûs lgauba. #Hanugu ge nî lgûba lguilnâxa kais tsî #hâ#hâsasib loagu mâisaogus #hanub, lhûhâsib tsî aitsama mâbasen !gâi!gâibasens tsî !khô#gâ hâse #gaolkhâdi !kharaga sîsenûlgaugu dide, aillgause !garo!alkharigu, #garib, doemas, kai!âdi tsî #namipeb. Soalapellguib lapelapes ge hoaraga ūhâxû#hanuga nî #âi#am, lgoe#amgus tsî llaeba xu llaeb lga hâ #hanugu. lGau ra llkhôllkhôsasiba kô!gâs #nûi#gās lapelapes ge soalapellguib laroma nî #gaolkhâhe. !Hû!nâsi, lkharisi tsî llnâsi soalapellguigu ge nî lguilguihe.
- 20.4 #Hanugu ge nî llapollapo lhûhâsib khoena #habase lhaos nî hâsa omkhâis lapelapes aollguigu !nâ tsî kô!gâs aibe #gaekhâisa lapedi dis tsî llapollaposa #hâ#hâsasib loagu mâisaogus tsî !gâi!gâibasens lhûhâsigu dis, !khô#gâsase #hunuma khoen tsî #ûna ra kuru lhûhâsigu a mûmûsase. #Hâbasa a !khain ai gu ge lhûhâsiga nî #khâ!nâsa mâhe lapelapes di soab ai. Sîsenxa kai ra #nûi#gâdi ge nî !gâsa kai mâtin ge khoen di mî#gâba lhaos !nâ-û ge #kherexa kaihe !khaisa luni soalapellguigu !nâ. #Hanugu ge nî lgûba lhôakaob hîa llama!khunis lkha ra lgûllareba llkhaesa, nēs ge #nubis lûilgâdi dis #hanuo!nâ sîsenûs soalapellguib lgaigu loa-ai, !gôsase lkharalkharadi #nûi#gāsa sîsenûs !nâ. Sîsenxa kais #nûi#gâdi ge nî !nuri-oa hō#uihe ge #gaolkhâde dîloaloas kô!gâs lnurigu #ama.
- 20.5 Soalapellguib ge nî lgui-ais ase !gôab !nâ ūhâ #hâsib ailgû kais dîb khora#uisa hâhâ nî !khôdanas !hüb, laun tsî hailgomdi dis, !hana#gâ-lhûmâsib kurus #namipeba !gôab !nâ ūhâs di dîlgaugu tsî hâhâsa lgailgais, tsî lnâs lkha lgoa#uidi #oa-tsî-lnanumâsib lnâ ra hâ lkharalkharadi tsî #ûn llapollaposasib dîkha sîlnâ llkhâ.

21. Oresa †noagudi ūhâxū†hanugu dide hōbas

- 21.1 †Hanugu ge ai†hanuba lkhâllhûi tama tsî lkhâsiba ūhâ !khōdana ra !nandi !nâ-ū laeb ai, supuse ra †gan tsî !gâi sîsen†uiba ūhâ lgaub oresa †noagudi hîa ūhâxū†hanub †ama hâde nî !llkhâ kaiba, !khō†gâ hâse lî hâ lgaugu oresa !lnâti î †noagude hōbas digu tsîna, tsî nî !gâi sîsen†uiba ūhâ dî-unude mâ tsî †hanub lgoa†uis dib tsîna. !Nâti î dî-unudi ge !lnâtimis ai nî !lgarillnâhe. †Hanugu ge hoan !aroma sîsenlgaugu hâ !llkhâ a †noagude †gōsen tamasa ka io oresa hōbasa tsoatsoas !harib ai, nēs ge sîsenxa kai ra †nûi†gās tamasa ka io !augaba xūsa. †Noagude oresa hōbas di !oabadi ge hoan xa nî sî!nâhe !llkhâ, tarekhoedi tsî aorekhoegu, mâpa lguin ga hâs, gowab tsî dîlgaugu.
- 21.2 †Hanugu ge nî †âi!gâ lō-aisa !lnâu!gâ!khaiga (tribunalga) tamasa ka io !nande †gâxa-ūsa, hîa !gō-aisase †noagudi hîa ūhâxū†hanugu dide ra sîsen†amse, tsî nî †anse mâ!hūde †hanu-aisib †gae†guis !nâ †nuwi in texnise !lhōga sîsen†am. †Hanugu ge !llkhâti †âi!gâ !llkhâ lō-aisa !lnâu!gâ!khaiga (tribunalga) †gâxa-ūsa !gu †noagudi †nûi†gâsa soalapellguib, !nōllnâs tsî !llkhâsigu tsîn diga sîsen†am.
- 21.3 †Hanugu ge nî !lgailgai tsî omkhâi lî hâ lgaugu oresa †noaguna hōbas diga, !gōsase !ā!nâsi !harib ai. !Hao!nâsi tamasa ka io !lposa lgaugu †noagude !amlams digu hâpa, gu ge †hanu-ai, †gom!gâhe !llkhâ, ai†hanuba ūhâ tsî !gorasa dî tama hâ lgaugu ai !haese ūhâxū†hanugu di †noagude oresa hōbasa.
- 21.4 †Hanugu ge †âi!gâ !llkhâ sîsenxa kai nî †nûi†gâde sîsenūsa †noagude oresa hōbas !aroma !kha, !lîn ūhâ texnise !harib †ans , aillgause !lnân !hūna ra !nōllnâna !hūlgoradi di †noagude !guilguibe !haolhaodi !laegu hâde oresa !hao!nâsi māsib !aroma hōbasa. !mîlguigu ge xoamūse nî !llkhâllnâhe tsî !llkhâllhûi tama !aromadi ai, tsî i ge !lnâpa †hanub lgoa†uis †hanullî †gae†gui-aon !ga dîsa nî hâ.
- 21.5 †Hanugu ge nî !lgūba !hōakaob hîa !lamalkhunîs !kha ra !gūllareba !llkhaesa †noagude oresa hōbas !nâ.
- 21.6 †Noagude oresa hōbas di dîlgauga mās !kha gu ge †Hanuga nî !lgūba †hanullî huiba †khawusan tsî !hâumâisa khoena mâsa, tsî !lnâs !kha !lapollaposa !norasa ai†hanuba †hanu-aisib kōse ūhâsa !haolgorasa dî-aihe tama hâse. †Hanu-aisib †gae†gui-aon tsî lî hâ !nandi ge nî mû†am !lîn di sîsenaoon †hâbasa †ans tsî !llkhâsiga ūhâ !khaisa !lnâti î !oabade mās !aroma.

22. Hoalkhâ !Hūga !lhōgu

- 22.1 †Hanugu ge nî sîsen!lare !amlaregu !gau ra sîsenlgaugu !nâ tsî !hao!nâs tsâllkhâsa !nandi dis !kha, ūhâxū†hanuga gowalîs, ūhâxū†hanugu di !lhōgu hîa !hūb, !laun tsî !hailgomde gowalîs !kha !gaellaresagu hîa ra hoalkhâ !hūlnâsi !hūlgorade !gâgu.

‡Hanugu ge nî ‡lapollopo hoa dā!harodi ra ‡gausa ‡ligu di mâ hâ ‡gui‡amdi
 !hū!nāsi tsî !hūbaisi ‡hanub ‡naka, tsî ‡gôa!gâsa māsēnxa mîmāidi hîa sîsenaihe
 ra ‡kharisi tsî !hūbaisi ‡hanumā ‡gao!gaogu ‡naka. ‡Hūgu hîa ‡nāpa hoalkhā
 ‡hūlgoras ‡hōgu ūhâxū‡hanugu ‡kha ‡gaellaesagu ra ‡kherexapa di ge ‡nande nî
 sîsen‡lare ‡nāti ī ūhâxū‡hanugu, ūilgaugu tsî ‡ûn ‡aposasib doema ra khoen digu
 hîa ‡lîn di ‡hunuma !hūgu !nâ hân diga ‡khaubasa.

22.2 ‡Hanugu tsî ‡nî hâ !nandi ge nî ‡lkhā kai ‡nâu!ās hoalkhā ‡hūlgoras tawa hâ
 ūhâxū‡hanugu hîa ra ‡hūhāsiga tsâlkhāga, aillgause !û-ai!hūb tamas ka io
 ‡gâdoes daogu ‡goa‡gari-aon digu, tsî ‡lau!khō!khaib ‡khari ‡nōb ‡lau!khō-aon
 dib, hîa ‡kharaga !hūgu di !hūlgoradi ra ‡gause ‡goega.

22.3 ‡Gau ra !khaigu ai gu ge ‡Hanuga mâ hâ ‡hanub di ‡nōlguigu ūhâxū‡hanub
 ‡gae‡guis diga, mâ hâ ‡gui‡amdi !hū!nāsi tsî !hūbaisi ‡hanugu ‡kha ra ‡gūllarese,
 tsî ‡gôa!gâsa māsēnxa mîmāidi hîa sîsenaihe ra ‡kharisi tsî !hūbaisi ‡hanumā
 ‡gao!gaogu ‡naka. ‡Gau rapa i ge nî !hūllarehe ‡hanu ‡kharisi !nandi tsî tsâlkhāsa
 !nandi ‡kha. ‡Hanugu ge tsâlkhāhe hâ !nandi di ‡haos ‡kha ‡gai i ra khami nî
 omkhâi tamas ka io ‡gailgai mâ hâ !hūbaisi dā!harodi ūhâxū‡hanuga ‡gae‡uis hîa
 hoalkhā ‡hūlgorasa ra ‡gâuga. ‡Gau rapa gu ge nî !hūllare ‡kharisi ‡nū‡gādi ‡kha.
 Nēs ge nî dīhe ‡lō-aisase ūilgauga ‡khauba tsî 4.8 xoalgoras ‡kha ra ‡gūllarese,
 ‡hanugu hoaraga khoen hîa ra tsâlkhāhen diga.

Oe-amdi †oab, lgammi tsĭ lɪanumâsib lɪnâ ra hâ lkharas tsĭ †ō†ōsigu ai

Nē !âb ge †gae†guis ūhâxū†hanugu !hüb, llaun tsĭ hailgomdi diba ra gowafĭ !hüb, llaun tsĭ hailgomde †oa-tsĭ-lɪanumâsib lɪnâ ra hâ lkharalkharasin, kurus tsŭ!gâgu tsĭ lomgudi.

23. †Oab, lgammi tsĭ lɪanumâsib lɪnâ ra hâ lkharas

23.1 †Hanugu ge nĭ llapollapo †hanullĭ ūhâxū†hanugu !hüb, llaun tsĭ hailgomdi hoaraga lguilguibe khoen, lhûhâsi tamas ka io khoen hĭa tsâse tsâlkhâhe llkhân, †âisa †nûi-ai hâse †gari-aon, †khari lɪnōb †ûkuru-aon, †khawusa tsĭ lgâlgâisa khoen ai, ge ra !gôahe tsĭ llkhaubahe †hanumâdi, xoallguigu, dĭlgaugu tsĭ dâ!harodĭ hĭa †âibasens llkhaes tsĭ oe-ams sĭsen†uigu lgui lgaub ai hâ †oab, lgammi tsĭ lɪanumâsib digu ge lgui lgaub ai lkharalkharas hĭa ra mâ-i hoa-e llĭ-i di llgui†amde ūhâsa, lgaui-rapa, llnâ †oab, lgammi tsĭ lɪanumâsib di !amllareb lhûlguidĭ tawa.

23.2 lGau ra !khaigu ai, gu ge †Hanuga nĭ llgŭba ai†homi tsĭ sĭsenxa kais di dĭlgaugu tsĭ dâ!harode !hoa†harugudi tsĭ llhaos hoaraga khoen, tarekhoedi tsĭ aorekhoegu, hĭa ge †oab, lgammi tsĭ lɪanumâsib xa hân a !hŭba xu llgaribēhen. Mâ ai†homis lɪnĭ hâ !hüb, llaun tsĭ hailgomdi tsĭ ūilgaub hâ!khaio kaihe ge khoen laromab dib ge tã ūilgaub nau khoen diba nĭ !khom!nâ. †Hanugu ge nĭ †âi!gâ huiba mäsã lō-aisã mâxōlkhäs ase †khari !nâ!nuidĭ tsĭ lɪnĭ hâ omkhâisen ra !hŭgu tsĭna.

23.3 †Hanugu ge nĭ llkhã kai llhaosa, hĭa ra !gaollguigu !hoa†harugus tsĭ llhaos nē Daollgaugu lkha !gŭllarese, hoa lguilguibe khoen, lhûhâsigu tamas ka io khoen, †âisa ra †gari-aon, †khari lɪnōb †ûkuru-aon, tsĭ †khawusa tsĭ lgâlgâisa khoen, hĭa ūhâxū†hanuga ūhân, !hoa†harugudi tsĭ sĭsenxa kais supusupus tsĭ llnaellnaesens saogugu.

24. Kurus tsū!gāgu

- 24.1 Hoa !nandi ge nī !lapollapo ūhâxū#hanugu !khaidi !hüb, !laun tsī hailgomdi ge ra gowalfihe !nāpa-i ra !khae tsī ai#homisenbahe kurus tsū!gān !aroma tsī !lin di oe-amhesa. Ūhâxū#hanugu di mû#ams !lgaragu di !amllareb, !khō#gā hāse soalapellguib, ge nī lapellguie hā !khā a sisen#uib kurus tsū!gān diba #gōs tamas ka io loroloros !aroma.
- 24.2 #Hanugu ge nī !lapollapo hoaraga dā!harodi ra mâ hā !lgui#amdi !hū!nāsi tsī !hūbaisi #hanugu !naka !gū!laresa, tsī !gōa!gās māsēnxa mīmāidi hīa a sisenxadi !kharisi tsī !hūbaisi #hanumā!gao!gaogu !naka. Hoa !nandi ge nī xū-e dī !nā !gau ra !hūbaisi !gaollguiga #āis !nā ūhāse, !nā !gau ra !Aedi !Gaellares !Gaollguigu Ommās tsī !līxū Dī-unus !Hū-aon tsī Hā!khaio Khoen dis [United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons (“Pinheiro Principles”)], !gau i rapa !khō#gā hāse Khoexa!nāsib #Hanumāxoas tsī Hoan xa !Oro !Nōllguigu Tsū!gāga Oe-ams dis (Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response) hāra #āis !nā ūhāsa.
- 24.3 #Hanugu ge nī ūhâxū#hanuba gowalfi tsū!gāba !khae tsī ai#homis saogugu !nā. #Ans hīa #hanullī ūhâxū#hanugu #ama hās ge nī !haolhaohe !khaigu hīa tsā!khāhe !khāgu !nā dī!gaub hīa !gaollguigu !hoa#harugus tsī !haos nē Daollgaugu !nā. !Amllaregu xoamāis #hanullī ūhâxū#hanugu ge nī mâlo !khā kurus tsū!gāga, !nīpa sāus xoamāis xūn di #khanina, tsī mā-amsa ūhān ge nī !lin di mā-amsa !gau#ui tsī !lin di !hū!lārodi tsī !hū!lā-i !lguisiga. #Hanugu ge nī !lgūba !khaina !gau#nū!khāsa !laerob !gaiban nī khoena !khawa !lan!khaina māhega kurus tsū!gāgu xan ga hā!khaio kaihe hāo, tsī i ge !lgaraga nī !amllarehe hīa nī ūhâxū#hanugu di !norasasiba māsē !nā !khaigu ai.
- 24.4 #Hanugu tsī !nī hā !nandi ge ūhâxū#hanuga nī gowalfi #ō#ōsib oe-ams !harib ai. Mā ai#homis !nī hā !hüb, !laun tsī hailgomdi tsī ūilgaub hā!khaio kaihe ge khoen !aromab dib ge tā ūilgaub nau khoen diba nī !khom!nā. #Hanullī ūhâxū#hanugu hā!khaio khoen digu tsīm ge nī #an!gāhe, !gōa!gāhe tsī !khaubahe. #Ans ūhâxū#hanub tsī mā-amsa tama hā sisenūs dis ge nī mā#uihe hoaraga tsā!khāhe hā khoen !ga.
- 24.5 #Hanugu tsī nau !nandi ge ūhâxū#hanuga nī !hoa#am !khawa #nubikhāis !harib soab !nā. Khoen hīa !laerob !gaiba a !lan!khaion ge nī nī mākō!khāhe māsēnxe, !norasase tsī khoesi !gōasib !kha oan nī !lin ge !huixū !khaib !lgase. Ūhâxū#hanugu xa hā #noagude oresa hōbas !aroma i ge !gauba nī māhe. !Nā !hū!goradi !haolhao didi tsī nau !gorasa !hū!lārodi nī !khawa !lapollapohepa, !nās ge !gaollguigu !hoa#harugus tsī !haos dikha !kha !khō!lgarasase nē Daollgaugu !oa nī dīhe. Khoen ga !lin di !nae!khaib !ga oa !loa, on ge hāhā nise !nī !khaib ai nī !lan!khaisa māhe. !Nāti !khawa !lan!khaisa mās ge nī !hoa#harugu#amhe #hunuma !hūhāsib !kha, !nās !kha i ge nī !lapollapohe !lan!khaio khoen nī !laposa !nī hā !hüb, !laun, hailgomdi tsī ūilgaugu māhesa !gau!nōan ai hīa naun di #hanugu tsī ūilgaugu !khom!nā tidesa.

25. !Omgudi !hūb, !laun tsī hailgomdi †namipe

- 25.1 Hoaraga !nandi ge dā!harode nī ū !lhōgu ūhâxū†hanub !hūb, !laun tsī hailgomdi nī !aromas †noagus disa !khae tamas ka io lari†uisa tsī nī !lapollapo !khaidi ūhâxū†hanub didi nī †noagus ai!â, †noagus !nâ tsī †noagus khao!gâ gowalfhesa, māsigu !khō†gâ hâse māsigu !lan†ūs digu hīa di !nande nī dīsa !gau ra !hūbaisi khoexasiba tsābas †hanumās !kha ra !gū!haose.
- 25.2 †Hanugu ge nī !lapollapo hoa dā!harodi ra mâ hâ !lgui†amdi !hū!nāsi tsī !hūbaisi †hanugu !kha ra !gū!larese, tsī !gōa!gāsa māsēnxa mīmāidi hīa sisenaihe ra !kharisi tsī !hūbaisi †hanumā !gao!gaogu !naka, tsī !gau rase !Hūgu Xoallguigu(Konvensis) hīa Mūhesasib !Hū-aon tsī !līs Protokols (Convention relating to the Status of Refugees and its Protocol), tsī !Aedi !Gaellaes !Gaollguigu Ommās tsī Ūhâb Dī-unus !Hūsaben tsī Hâ!khaio Khoen (United Nations Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons) (“Pinheiro Principles”). †Noagudi !nâ tsī !nās khao!gâ gu ge !Hūga !gau ra !hūbaisi khoexasiba tsābas †hanumā hīa !gaellaresa †hanullī ūhâxū†hanuga nī !gōa!gâ.
- 25.3 Ūhâxū†hanub !gomsigu †noagudi kōse sī tide ga di ge hoa !nande dā!harode nī ū !lnāti ī !gomsiga oresa †khī†khīsa !gaub ai hōbasa. †Hanugu ge !gau ra xoallguigu tsī †hanumāde !khawa nī !gū!gâ !goras tsī !nī hâ !khaidi hīa †noagude !aroma !kxhâde lari†uis !aroma. !Gau rapa gu ge †Hanuga †ai!gâ !kxhâ !hao!nāsi tsī !nī hâ !ā!nāsi dī!gaugu hīa ra †hanu-ai, †gom!gâhe !kxhâ, suriba sausaba, supu hōhesa tsī !gorasa dī tama hâ !gaugu !haese †noagudi hīa ūhâxū†hanugu !hūb, !laun tsī hailgomdi †ama hāna oresa hōbasa.
- 25.4 Hana diga †noagude khāi, o gu ge †Hanugu tsī !nī !āluru-aona nī !gūba !gōa!gās tsī !khaubas mâ hâ †hanullī ūhâxū†hanuga tsī mīmāiba nēgu !nī hâ khoen tamas ka io !nandi xa lari†uihe tide !khaisa. Mâ hâ !lgui†amdi !hū!nāsi tsī !hūbaisi †hanugu !kha ra !gū!larese, gu ge †Hanuga †an!gâ tide ūhâxū†hanugu !hūb, !laun tsī hailgomdi †ama hōhega, !līgu dī !hūgu !nâ, !gaib tsī/tamas ka io †khawadīb !gaub ai hōhega. !Hūsaben tsī !lgari†uisaben tsī !nīn hīa ge !omgudi xa tsā!khāhen ge !norasa māsigu !nâ nī hâ kaihe, !gaugu hīa ra !līn dī ūhâxū†hanuga !khauba !līn !lan !nâ hâ !hūhāsigu !nâ. !Ū†ams ūhâxū†hanugu dis ge nī xoamāihe tsī, !gau i rapa, !nās khao!gâ !gāi!gāihe. †Hanullī xoamāigu ūhâxū†hanub digu ge nī !khaubahe hīkākās tsī !narib !oagu tsī !nās !nâ-ū !gaul!gaude māhe sao nī dī!gaugu nēti ī !ū†amdi diga gowalfīs !aroma, tsī !kxhâ kaisa hâ !kxhâ dī-unus dā!harode, tsī māsigu nēti ī !gaul!gaun !khai!nāgu tawa i ge hâ a ūhâxū†hanuga nī xoamāihe surib sausasiba !kxhâ i as kōse †āis !nâ ūhāse, amke-aibe !nae!khaidi tsī !hū!khō-amdi tsīna !khō†gâ hāse. †Hanullī ūhâxū†hanugu !hūsaben tsī !lgari†uisaben digu ge nī †an!gāhe, !gōa!gāhe tsī nī !khaubahe. †Ans hīa ūhâxū†hanugu tsī mā-amsa tama hâ sisenūs dis ge mā†uihe tsī nī !gora†uihe hoaraga tsā!khāsa khoena !o

- 25.5 Mâsigu lomgudi digu !nâ, ðllkhâ i ka tamasa ka iob ga lomgusa lam, o gu ge #Hanugu tsî lnî !nande nî llapollapo ùhâxû#hanugu di !gomsin nî gowalîhe !khaisa, lgaugu hîa nî surib lguitikôsib tsî #khâ!nâs hâhâ nî oresa llân hîa tsâllkhâhe hâna hõbasa. Dî-unus a ðllkhâ !khaigu ai, huib UNHCRs tsî lnî hâ !â a #nûi#gâdi, !hûsaben tsî hâ!khaio khoen ge nî huihe mâsenxase, !norasase tsî khoesi !gôasib lkha llîn ra !huixû !khaib llga, sîsenxa !hûbaisi lnõllguiga !oa. Dîlgaugu dî-unus, !gâi!gâis tsî matara-oas ge lgorasa dî tide, surib sausasib ge #âis !nâ nî ùhâhe tsî harase #an#an#uihe, tsî #gaolkhâdi dî-unus didi ge nî llnâtimîs ai sîsen#amhe. Dîlgaugu dî-unus ùhâxû#hanugu #hunuma llan#gâ-aon tsî lnî hâ lhûhâsigu hîa !hao!nâsi ùhâxû#hanugu !amllareb ge sîsenûs !hao!nâsi !urudi #ans dide nî ðllkhâ kaiba.
- 25.6 Dî-unus ga ðlloao, o i ge !norasa llawosa ðllkhâsiba lnî hâ !hûb, llau tsî hailgomdi tsî ùilgaugu !hûsaben tsî llgari#uisabena mäs ge nî !hoa#harugubahe, #hunuma lhûhâsigu tsî lnî hâ !nandi lkha, î i llapollapohe nê llkhawa llan!khai-e mäs naun di ùilgauba !khom!nâ tide !khaisa. lÕ-aisa dîlgaugu ge ðllkhâ i a !khaigu ai #khawusan, !oataradi tsî !oalgõana !khõ#gâ hâse, !norasa ðllkhâsiba, lhûb, llau tsî hailgomdi kõse nî mäs.
- 25.7 lGau ra !khain ai i ge xoallguigu tsî #hanumâde llkhawa nî !gû!gâhe lnai ge hâ i !haolgorasa gowalîs !aroma tsî llkhâti lgoras hîa ge lomgudi !nâ #gâxa-ùhesa. lGau ra tamasa ka io #gaolkhâhe ra !khain ain ge lgau ra #nûi#gâna nî llkhawa #nubikhâihe î!n !oabade #hâbasa !khaigu ai mäs !ereamxa ùhâxû#hanugu di #gae#guis !nâ.

Ai!gû kais, sîsenxa kais, mû#ams tsî ôalnâs

- 26.1 !Nā aitsama māsenxasib di lgaub nē Daollgaugu diba !oa gu ge #Hanuga !reamxasiba ūhā !līgu di sîsenxa kais, mû#ams tsî ôalnâs #ama.
- 26.2 #Hanugu ge ra #gao#gao!nâhe îgu #gui!nâgu !âlhuru-aon di !nâu#harugu !khaigu tsî !amllarega #nuwi !ā!nāsi, !hū!nāsi tsî !kharisi !harigu ai tamas ka io !nai hā !nāti ī !nâu#harugu !khaigu tsî !amllarega sîsenū tsî sîsenllare nē Daollgauga sîsenxa kais !aroma; mû#am tsî ôalnâ sîsenxa kaisa !līgu #gae#guidi !nâ; tsî ôalnâsa sîsen#uib hā !gâi!gâisa #gae#guis ūhâxū#hanub !hūb, !laun tsî hailgomdi dib, tsî #ûn !laposasib tsî ai!gû ra mû#ans #hanuba #âuloa hâse #ûna ūhâs dib hā !hū!nāsi #ûna ūhâs !laposasib tsîkha !gâi!gâi!nâsa, tsî hâhâ kaisa omkhâis tsîna. Nē dīlgaub ge nī !khō#gāxa, !hao!nâhe !lkhā, suriba sausaba, sîsenxa kaihe tsî #am lgaub !nâ marisa sîsenū kai hō#gās !kha tsî hâhâ !lkhā. Nē !gui#amde sîsen#uis !aroma gu ge #hanuga texnise #khâ!nâsa !kharisi tsî !hūbaisi #nūi#gāde xu ôa !lkhā.
- 26.3 Omkhâis sîsenllare-aon, !ō-aisa #ansen di !nandi !Hūbaib !Haodi (UNs) din, tsî !kharisi !nandi tsîn hoan ge ra #gao#gao!nâhe î gu #Hanugu di dītsādi aitsama māsenxasib didi nē Daollgaus !aroma hāga #khâ!nâ, !Khawagasa xu !Khawagas !ga hā !hūgu sîsenllareba !khō#gā hâse. !Nāti ī #khâ!nâs ge texnise sîsenllareb, marihuib, #nūi#gādi !lkhâsiga omkhâis, #ansa !goragus tsî #an tsî hō!āde mā!khunigus, tsî hui!nâs !hū!nāsi ūhâxū#hanub xoallguiga !amllares !kha tsî texnoloxib mā!kharus !nâ.
- 26.4 Komites !Hūbaib #ûn !lAposasib ge ga !hūbaisi !hao!gao!khai hân hoaraga !gau ra !âlhuru-aona nī nēna naun di #an tsî hō!ādi xu nī !lkhā!lkhâsen, tsî nī ai!gûs sîsenxa kais nē Daollgaugu disa !harasa tsî māti gu !gausa, !gâise ra sîsen tsî sîsen#uiba ūhâsa. !Nā-amaga i ge Xoa-aon!âb Komites #Ūn !lAposasib disa !Apemā !Nans !kha ra sîsenllarese nī Komites !Hūbaib #Ūn !lAposasib tawa nī !nuri nē sîsenxa kais nē Daollgaugu di ai!gûs #ama, tsî !lkhāti !līgu di sîsen#uiba !gora!gâ tsî !līgu ra hālaro rase !huru !āsa nē ūhâb ūhâxū#hanub !gâi!gâi!nâs !nâ. !Nāti ī !nurigu ge !hūbaisi tsî nī !khō#gā, naun !nâs tsîna, !kharisi #an tsî hō!ādi, !gâi dīlgaugu tsî !lkhā!lkhâsenhe gena.

26.5 Hoa !nandi, lhûhâsiba ra #nûllkhabadi tsî aitsama mâbasen !âb hâna !khõ#gã hâsen ge ra #gao#gao!nâhe in sîsenllareb dîtsâde sîsenû nê Daollgauga ai!gû kai tsî sîsenxa kais !aroma, !hû!nâsi #hâ#hâsasib loagu mâisaogus tsî lgaugu lkha ra !gûllarese. Hoa !nandi ge ra #gao#gao!nâhe î di !ereamxase ûhâxû#hanub #gae#guis #ama hâ #ansa mã#ui tsî mã!kharu dîlgauga !gâ!gâ!nâs !aroma.



Nē daollgaugu ge #guro hoana !khō#gā, !hūbaisi sisenūxūn di
ūhâxū#hanub

tsî llin di #gae#guis tsî #homisasa #hanugu laegu hâ
!hoa#harugudi.

Nē daollgaugu hîa !gaollguigu tsî !hūbaisise !khō!oahe lnollguigu
!ereamxa dīgu sisenūs tsî !khōdanas !hū, llaun tsî hailgomdi din. llin
ge daollgausa ra mā xoallguib, #hanusi tsî #nūi#gādi !amllaregu hîa ra
ūhâxū#hanuga mû#am; #haitsisiba !gâi!gâi tsî #gae#guis ūhâxū#hanugu di
!amllaregu dis; tsî lgailgais llkhāsigu tsî sisenlgaugu #hanub !nandi dis,
aitsama mâbasen !âb #harugugu, aitsama mâbasen !gaelhaodi tsî khoen hîa
ūhâxū#hanub tsî lliba #gae#guis din.

Daollgaugu ge #gae#guis ūhâxū#hanub disa mâsib !hū!nāsi #ūn
lloposasib !nâ ra mâi, tsî ra #âibasenhe !âsa lhurusa ai!gûsa sî!nâs #hanuba
ūhâs

#âusa #ūn kōse, lgâb lari#uis, #namipeba llkhaubas tsî
!khōlgaras lhūhâsi tsî sâullkhāsib
omkhâisens.

[www.fao.org/nr/
tenure](http://www.fao.org/nr/tenure)

ISBN 978-92-5-133922-0



9 789251 339220

I2801M/1/02.21